

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

BURUÇ SURESİ'NİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN YORUMU
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVGİ DURGUT NEGÜZEL

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Seyyid SANCAK

BOLU, MAYIS 2025

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sevgi DURGUT NEGÜZEL tarafından hazırlanan “**BURUÇ SURESİ’NİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN YORUMU**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.
30/05/2025

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Doç. Dr. Seyyid SANCAK
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Murat TARHAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Muhammet Fatih GENÇ
Kocaeli Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu ve Şablonuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir
- aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....

SEVGİ DURGUT NEGÜZEL

ÖZET

BURUÇ SURESİ’NİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN YORUMU
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SEVGİ DURGUT NEGÜZEL
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS
(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. SEYYİD SANCAK)

BOLU, MAYIS - 2025
IX + 65 sayfa

Bu çalışma, Kur’an-ı Kerim’de yer alan Burûc Sûresi özelinde eğitim ve din eğitimi ile ilgili metod ve yöntemleri tespitederek modern öğretim yöntemleri ile mukayese etmeyi amaçlamaktadır. Birinci bölümde; kavramsal çerçeve, ikinci bölümde Buruc Suresinden yola çıkarak İslam eğitiminin ilkeleri ve metodları üzerinde durulmaktadır. Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Buruc Suresi özelinde İslam eğitiminin ilke ve metodları (açıklık ilkesi, bilinenden bilinmeyene ilkesi, eğitimin gücünün sınırlılığı ilkeleri ile örnek olay, mükafat ve ceza ile İslam eğitiminde havf ve rec’a metodları) tespit edilerek elde edilen verilerin modern eğitim bilimlerinde kullanılan öğretim metodlarıyla (yapılandırmacı öğrenme, aktif öğrenme, bütünsel öğrenme, sosyal öğrenme, duygusal zeka ve empatik öğrenme vb.) büyük bir benzerlik arz ettiği tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: İslam Eğitimi, İlke ve Metod, Buruc Suresi.

ABSTRACT

**INTERPRETATION OF THE SURAH AL-BURUJ IN TERMS OF
RELIGIOUS EDUCATION
MASTER THESIS
SEVGİ DURGUT NEGÜZEL
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES
(SUPERVISOR: ASSOC. DOÇ. DR. SEYYİD SANCAK)**

**BOLU, MAY 2025
IX + 65 pages**

This study aims to identify the methods and approaches related to education and religious education in the Qur'an, specifically in the context of Surah Al-Buruj, and compare them with modern teaching methods. In the first section, the conceptual framework is discussed. In the second section, the principles and methods of Islamic education are examined based on Surah Al-Buruj. The research utilizes the documentation method, one of the qualitative research methods. As a result of the study, the principles and methods of Islamic education (such as the principles of clarity, moving from the known to the unknown, the limited power of education, example cases, reward and punishment, and the methods of fear and hope in Islamic education) are identified. It has been determined that the data obtained closely resemble modern teaching methods used in educational sciences (such as constructivist learning, active learning, holistic learning, social learning, emotional intelligence, and empathetic learning).

KEYWORDS: Islamic Education, Principles and Methods, Surah Al-Buruj.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ.....	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Problemi.....	3
1.2 Araştırmanın Amacı.....	6
1.3 Araştırmanın Önemi	8
1.4 Kur'an Merkezli Akademik Çalışmaların Din Eğitimindeki Yeri	9
2. YÖNTEM	11
3. BULGULAR ve TARTIŞMA.....	13
3.1 Buruc Suresi'nde Allah'ın İsimleri ve Eğitimi Verilen Değerler.....	13
3.1.1 Allah'ın İsimleri.....	13
3.1.1.1 Gafur.....	13
3.1.1.2 Vedud	17
3.1.1.3. Mecid.....	20
3.1.1.4. Mübdi	22
3.1.2 Değerler Eğitimi	24
3.1.2.1. Sevgi.....	25
3.1.2.2 Sabır	26
3.1.2.3 Af.....	30
3.1.2.4 Merhamet-Hoşgörü	32
3.1.2.5 İyilik (Salih Amel)	35
3.2 İslam Eğitiminin İlke ve Metodları.....	37
3.2.1 Öğretim İlkeleri	38
3.2.1.1 Açıklık İlkesi.....	38
3.2.1.2 Bilinenden Bilinmeyene İlkesi.....	39
3.2.1.3 Eğitimin Gücünün Sınırlılığı İlkesi.....	41
3.2.2. Öğretim Metodları.....	42
3.2.2.1. Örnek Olay (Firavun ve Semud Olgusu - Ashab-ı Uhdud Olgusu)	42
3.2.2.2. Ödül ve Ceza.....	47
3.2.2.3. İslam Eğitiminde Havf ve Rec'a	49
3.3 İslam Eğitimi Sürecinde Mü'minlere Gösterilen Olumsuz Tepkiler.....	49
3.3.1 Öldürmek İstemek / Öç Almak İstemek.....	49
3.3.2 Yalanlamak / İnkâr Etmek.....	51
3.3.3. Zulmü İzlemekten Haz Alma.....	53

4. SONUÇ ve ÖNERİLER	56
KAYNAKLAR.....	63

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
C.Ü	: Cumhuriyet Üniversitesi
DİA	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr.	: Doktor
FLSF	: Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi
İst.	: İstanbul
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Öğr.	: Öğretim
S.	: Sayfa
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
ÜNİV.	: Üniversite
Vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınevi

TEŞEKKÜR

Düşünceleri, bilgisi, çalışma azmi ve yüksek çalışma ahlakıyla her zaman kendime rehber edindiğim; nezaketi, çok yönlü bakış açısı ve yolumu aydınlatan değerli katkılarıyla her daim istifade ettiğim, süreçteki olumsuzluklara rağmen güler yüzüyle karşılayan, umutsuzluğa düştüğümde ve her “yapamayacağım” düşüncesiyle yanına gittiğimde en güzel şekilde motive edip, yoluma/hedefime devam etmemi sağlayan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Seyyid SANCAK’a;

Tez çalışmalarımıza farklı bakış açıları tavsiye ederek, samimiyetini ve iyiliğini bizlerden eksik etmeyen değerli hocam Doç. Dr. Murat TARHAN’a;

Tez izleme sürecinde yer alarak kıymetli görüş ve katkılarıyla çalışmama yön veren, tez savunma sınavımda yapıcı eleştirileriyle çalışmanın şekillenmesinde önemli rol oynayan değerli hocam Prof. Dr. Muhammet Fatih GENÇ’e;

Hayatıma girdiği günden bu yana her türlü fedakârlığı gösteren, her zaman yanımda olup “sana güveniyorum sen yaparsın” telkinleriyle motive eden sevgili eşime ve bu süreçte anneleriyle daha az vakit geçirerek kendilerince fedakârlık yapan ve sabırla bekleyen kıymetli evlatlarıma;

En içten şükranlarımı ve sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

1. GİRİŞ

BURUÇ SURESİ'NİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN YORUMU*

Eğitim ve özelinde din eğitiminin amacı, bireyi zararlı düşünce ve davranışlardan uzaklaştırarak, onu kötüye veya yanlış yönlendiren etkilerden korumak, aynı zamanda içsel ve dışsal gelişimini sağlayarak mutluluğunu temin etmektir. Bu süreç, bireyi kendisi ve toplum için faydalı bir insan haline getirmeyi hedefler. Bu nihai amaç, insanı merkeze alan ve tüm insanlık için indirilen Kur'an-ı Kerim'in de temel amacıdır. Nitekim, Kur'an'ın eğitim ve öğretim üslubunda öne çıkan en önemli özellik, izlediği yöntem ve belirlediği kurallarda insan psikolojisi ve biyolojik varlığını sürekli olarak göz önünde bulundurmasıdır. Kur'an'ın muhatabı insan, hedefi ise insan hayatının amacına uygun bir şekilde düzenlenmesidir.¹

İnsanların yaratıcısı ve eğiticisi olan Allah (c.c.), "Rabb" ismiyle insanın yaratılışını, temel özelliklerini ve psikolojik yapısını en iyi şekilde bilendir. Kur'an'ı Kerim, insanı yaratan ve ona temel özelliklerini lütfedenin Yüce Allah olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, Kur'an-ı Kerim, insanların dünya hayatında başvurabilecekleri bir hayat rehberi olarak, doğruyu ve yanlış ayırt etmenin yanı sıra, insanları mutluluğa ulaştıracak yolları gösteren ilahi bir kitap ve rehber olarak kabul edilmektedir.²

İslamiyet'in ilk dönemlerinden itibaren, Müslümanların hayatlarını şekillendiren ve temel referans kaynağı olan Kur'an-ı Kerim sadece dini hükümleri içeren bir kitap değil, aynı zamanda hukuk, ahlak ve eğitim alanlarında da temel ilkeler sunan kapsamlı bir kaynaktır. Ayrıca, her türlü dünyevi meseleye dair rehberlik sağlayan bir eser olarak, insan hayatının her yönüne ışık tutmaktadır.³

* Bu çalışma BAİBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde devam etmekte olan “*Buruç Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Yorumu*” adlı Yüksek Lisans tezinden hareketle hazırlanmıştır.

¹ Muhiddin Okumuşlar, *Fıtrattan Dine* (Konya: Yediveren, 2002).

² Fahri Kayadibi, “*İslam Dini'nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem*”, Journal of Istanbul University Faculty of Theology, 2012.

³ Adem Akıncı, “*Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri*”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:10, Sayı:13, (Ocak-Haziran 2004).

İnsan yapısı, kötüye ve iyiye yönelebilecek temayül ve zihni yeteneklerle donatılmıştır. Kur'an, insanı eğitirken prensiplerini, hedeflerini ve yöntemlerini bu yapıyı dikkate alarak belirlemekte ve temellendirmektedir.⁴

Kur'an'ı Kerim'in bahsetmiş olduğu amaç ve hedefleri, eğitim ve özelinde din eğitimi açısından araştırılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Kur'an'ı Kerim'in kendisi başlı başına eğitimin metot ve ilkelerini kapsamaktadır. Yakın tarihlerde yapılan sure eksenli akademik çalışmalarda da bunun örneklerini görmekteyiz.⁵

Biz de bu araştırmada Buruc Suresi'nden hareketle bireyde dini davranış değişikliği meydana getirme sürecine katkı sağlayacak İslam eğitiminin ilke ve metodlarını belirleyerek hayata ve olaylara farklı gözden bakarak bireyi sıradanlaşmaktan kurtarmak ve bu bakış açısını öğrencilerimize en güzel ve kalıcı şekilde aktarabilmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden dökümantasyon ve içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmanın sınırları ele aldığımız Buruc suresinden ibarettir. Bununla beraber Kur'an meali, tefsir ve ilahiyat bilimlerinin kaynakları ayetlerin anlaşılmasını, olguların açıklanıp eğitim ve özelinde din eğitimi ile ilişkilendirilmesinde yararlandığımız diğer araçlardandır. Tabi ki çalışmamızın bir eğitim çalışması olması göz ardı edilmeyerek özellikle eğitim kitaplarından ve bu alanda tamamlanmış akademik çalışmalardan da faydalanılmıştır.

Buruc Suresi ismini ilk ayette yer alan "El-Büruc" kelimesinden almaktadır. "El-Büruc" ise kelime olarak burçlar anlamına gelmektedir. Sure, burçlarla dolu göğe yemin ederek başlamaktadır. İnanan kişilere Allah'a iman ettikleri sebebi ile inanmayan kişiler tarafından yapılan şiddet, baskı, ayırtırmadan bahsedilmektedir. İnanmayan kişiler yaptıkları bu baskı, şiddet ve ayırtırmadan dolayı uyarılmakta, inanan kişilerin ise bu baskı, şiddet ve ayırtırmalar karşısında mükâfatlandırılacağından bahsedilmektedir. Yüce Allah, surede bu olguyu Firavun ve Semud olayı ve Ashabı-ı Uhdud olgusu ile örneklendirmektedir.⁶

Kur'an-ı Kerim, yalnızca bir inanç ve ibadet kitabı olmanın ötesinde, insanın zihinsel, ahlaki ve ruhsal gelişimine rehberlik eden çok yönlü bir eğitim

⁴ Bayraklı, Bayraktar, İslam'da Eğitim, M.Ü.İ.F. Vakfı, İst. 1989, s. 128; detaylı bilgi için bkz: Yasemin Oruç, Murat Kobyay, "Toplumsal Ahlak Açısından Hucurat Suresi", *Toplumsal Ahlak ve Sosyalleşme* içinde.

⁵ Pakize Ebru Köroğlu, "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Kur'an Merkezli Lisansüstü Çalışmaların Konu ve Yöntem Açısından Değerlendirilmesi" (BAİBÜ Yüksek Lisans Tezi, 2023),

⁶ Mehmet Nurullah Aktaş, "Buruc Suresinin Kimliği ve Üslubu Üzerine", e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi Cilt:8 Sayı:2 (16) (Kasım-2016), s.719-721.

kaynağıdır. Özellikle surelerin içerdiği kıssalar, ilahi isimler ve değer temelli öğretiler, İslam eğitimi açısından güçlü birer öğretim materyali ve pedagojik rehber niteliğindedir. Bununla birlikte, Kur'an'daki bu eğitici boyutun sistematik olarak incelenmesi ve çağdaş eğitim ilkeleriyle ilişkilendirilerek din eğitimi alanında uygulanabilir modeller haline getirilmesi yeterince gerçekleştirilmemiştir.

Buruc Suresi'nde geçen el-Gafur, el-Vedud, el-Mecid ve el-Mübdi isimleri, hem bireysel hem toplumsal düzeyde değer aktarımı açısından son derece önemli pedagojik mesajlar barındırmaktadır. Ancak Kur'an'daki ilahi isimlerin ve pedagojik öğelerin eğitim bilimleri perspektifinden ele alınarak birey eğitimine nasıl katkı sağladığına dair çalışmaların sınırlı oluşu, bu alandaki teorik ve pratik boşluğu ortaya koymaktadır. Özellikle İslam din eğitimi alanında çalışan eğitimcilerin, Kur'an'daki eğitimsel öğeleri değerler eğitimi ve öğretim metotları bağlamında nasıl yorumlayabileceklerine dair yol gösterici bir çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca bu isimler aracılığıyla sevgi, sabır, bağışlayıcılık, merhamet-hoşgörü, iyilik ve salih amel gibi temel değerlerin çocuk ve genç bireylere kazandırılmasının, çağdaş değerler eğitimi anlayışı ile ne ölçüde örtüştüğü ve İslam eğitimi bağlamında nasıl değerlendirilebileceği sorunsallaştırılması gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerler eğitimi, bireyin hem kişisel hem toplumsal gelişimini şekillendiren temel bir unsur olmakla birlikte, din eğitimi bu değerlerin kazandırılmasında önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Kur'an-ı Kerim, içerdiği öğretim ilkeleri, anlatım yöntemleri ve değer temelli yaklaşımı ile sadece bilgi aktarımına değil, bireyin ahlaki, duygusal ve düşünsel gelişimine de odaklanmaktadır. Bununla birlikte, Kur'an'daki pedagojik yapıların eğitim sürecine nasıl entegre edileceği ve bu yapıların birey üzerindeki dönüştürücü etkisinin ne düzeyde olduğu konusunda alanyazında daha fazla derinlemesine çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

1.1 Araştırmanın Problemi

Buruc Suresi, içerdiği örnek olaylar (Ashab-ı Uhud, Firavun, Semud kıssaları), ilke ve metotlar (açıklık, bilinenden bilinmeyene, eğitimin gücünün sınırlılığı, ödül ve ceza, havf ve rec'a) ile İslam eğitiminde değer aktarımına yönelik güçlü bir zemin sunmaktadır. Ancak, bu anlatıların modern din eğitimi anlayışı çerçevesinde nasıl okunabileceği, bireyin duygu, düşünce ve davranış boyutlarında nasıl bir etki oluşturabileceği sorusu yeterince tartışılmamıştır.

Ayrıca Buruc Suresi, içerdği kıssalar ve ahlaki mesajlar doğrultusunda bireylerin karşılaştığı zulüm karşısında gösterdikleri sabır, direnç ve iman gibi olumlu tutumları ön plana çıkararak, bu tür olumsuz duyguların dönüştürülebilirliğine işaret etmektedir. Söz konusu surede geçen pedagojik ilkeler ve öğretim yöntemleri, din eğitiminin birey merkezli, değer temelli ve dönüştürücü bir işlev üstlenebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda araştırmanın problemi şu sorular etrafında şekillenmektedir:

Buruc Suresi, İslam eğitimi açısından hangi temel öğretim ilkelerini ve yöntemlerini barındırmaktadır? Surede geçen el-Gafur, el-Vedud, el-Mecid ve el-Mübdi isimleri, bireyin ahlaki ve pedagojik gelişimine nasıl katkı sunmaktadır? Kur'an'daki bu öğretiler, çağdaş değerler eğitimi ve öğretim yaklaşımlarıyla nasıl ilişkilendirilebilir?

Araştırmanın alt problemleri:

Bu araştırma aşağıdaki alt problemler çerçevesinde şekillendirilmiştir:

- Buruc Suresi'nde yer alan öğretim ilkeleri (örneğin açıklık, bilinenen bilinmeyene geçiş, eğitimin gücünün sınırlılığı) İslam eğitimi bağlamında nasıl değerlendirilebilir?

- Ashab-ı Uhdud kıssası başta olmak üzere suredeki örnek olaylar pedagojik açıdan hangi mesajları içermektedir?

- El-Gafur, el-Vedud, el-Mecid ve el-Mübdi isimlerinin eğitsel, ahlaki ve teolojik açıklamaları nelerdir?

- Bu ilahi isimler, bireyde hangi duygusal, bilişsel ve davranışsal gelişimleri desteklemektedir?

- Kur'an'daki öğretim ilkeleri ve değer temelli yaklaşımlar, çağdaş eğitim anlayışlarıyla nasıl örtüşmektedir?

- Buruc Suresi'nde yer alan öğretim ilkeleri ve değer odaklı mesajlar, çağdaş din eğitiminde bireylerin ahlaki ve duygusal gelişimlerini desteklemek açısından nasıl bir işlev görmektedir? Bu suredeki pedagojik unsurlar, değerler eğitimi bağlamında nasıl değerlendirilmelidir?

- Bireylerdeki olumsuz duyguların (şiddet, inkâr, zulme eğilim gibi) dönüştürülmesinde ne ölçüde etkili olabilir ve bu suredeki pedagojik ilkeler İslam din eğitiminin teorik ve pratik yapısına nasıl katkı sağlar?

- Kur'an merkezli bir eğitim anlayışı bağlamında, Buruc Suresi'nde yer alan el-Gafur, el-Vedud, el-Mecid ve el-Mübdi isimleri; bireylerin bilişsel, duygusal ve

davranışsal gelişim süreçlerine nasıl katkı sunmaktadır? Bu isimler aracılığıyla İslam eğitiminde değerler eğitimi nasıl yapılandırılabilir ve bu değerler çağdaş pedagojik yaklaşımlarla nasıl ilişkilendirilebilir?

Buruc Suresi ayetlerinden ulaştığımız ilke ve metodlar ile kazandırılması amaçlanan değerler, din eğitimi alanında nasıl kullanılabilir? Yapay zeka teknolojileri buna nasıl katkı sunabilir?

Din eğitiminin verileceği her seviyede (ilkokul, oratokul, lise ve üniversite) yapay zekanın sunduğu materyaller nasıl kullanılabilir, bu materyaller eğitim verimliliğini ne derecede etkiler?

Yapay zeka, Buruc Suresi özelinde din eğitimi verilirken şu materyalleri örnek olarak sunmaktadır:

-Ahlaki Değerler Temalı Poster veya Afişler

-Konu: Zulme karşı sabır ve Allah’a tevekkül

-Materyal: Renkli görseller eşliğinde "Ashâb-ı Uhdûd" kıssası ve onların iman uğruna çektikleri sıkıntılar.

-Amaç: Öğrencilere sabır, iman, adalet ve zalime karşı direniş kavramlarını öğretmek.

-Etkinlik Kitapçığı veya Çalışma Sayfası (Etkinlik Defteri)

Etkinlik Başlıkları:

-Buruc Suresi’nin anlamını bul (eşleştirme etkinliği)

-Ashab-ı Uhdûd kıssasını sıraya koy (kronolojik sıralama)

-“İman nedir?” sorusuna ayetlerden yola çıkarak kısa yazı yaz.

-Tiyatro veya Drama Etkinliği

-Konu: Ashab-ı Uhdûd’un hikayesi (ayet 4-8)

-Etkinlik: Öğrenciler roller üstlenerek bir kısa drama sahnesi oynar.

Dramada zalim kral, sadık müminler ve halk yer alır.

-Amaç: Empati kurmak, özgürlük ve iman kavramlarını içselleştirmek.

-Tiyatro veya Drama Etkinliği

-Konu: Ashab-ı Uhdûd’un hikayesi (ayet 4-8)

-Etkinlik: Öğrenciler roller üstlenerek bir kısa drama sahnesi oynar.

Dramada zalim kral, sadık müminler ve halk yer alır.

-Amaç: Empati kurmak, özgürlük ve iman kavramlarını içselleştirmek.

-Değerler Eğitimi Temelli Tartışma / Soru-Cevap Etkinliği

-Soru Örnekleri:

-Ashab-ı Uhdûd neden önemlidir?

-Zulme uğrayan biri ne yapmalı?

-Allah neden sabırlı olanları sever?

-Amaç: Düşünsel farkındalık oluşturma, dini değerlerle modern yaşam arasında köprü kurmak.

-Kur'an Ayetleriyle Kelime Avı / Bulmaca

-Materyal: Surede geçen önemli kelimelerden (iman, zulüm, sabır, gökler, cehennem) oluşturulmuş bulmaca veya kelime avı etkinliği

-Amaç: Kavram öğretimi ve ayet bilgisi pekiştirme.

-Kur'an Ayetleriyle Kelime Avı / Bulmaca

-Materyal: Sûrede geçen önemli kelimelerden (iman, zulüm, sabır, gökler, cehennem) oluşturulmuş bulmaca veya kelime avı etkinliği.

-Amaç: Kavram öğretimi ve ayet bilgisi pekiştirme.

-Dinleme Etkinliği: Tefsirli Okuma

-Öğrencilere Burûc Suresi tilaveti ve ardından kısa bir tefsiri dinletilir

-Etkinlik Sonrası: "Bu kıssadan ne anladın?" yazılı veya sözlü anlatım etkinliği yapılabilir.

Bu materyallerin bir çoğu (özellikle bireyin beş duyu organına hitap eden, yaparak yaşayarak öğrenmede bireyin kendisinin aktif olduğu materyaller) din eğitimi verilirken öğrencilerin pedagojik düzeyleri dikkate alınıp düzenlenerek kullanılabilir. Çünkü materyal kullanımı ve çeşitliliği eğitimde hem öğrenmeyi kolaylaştırır hem de verimliliği artırır. Örneğin anaokulu 4/6 yaş aralığındaki çocuklara sabır değerini anlatırken bir hikayeden yararlanmak bu değeri içselleştirmelerinde ve öğrenmelerinde kolaylık sağlar.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Kur'an-ı Kerim'in Buruc Suresi ekseninde, İslam eğitiminde rehber niteliğinde olan ilke ve metodları tespit etmektir. Bu bağlamda, Allah'ın isimlerinden el-Gafur, el-Vedud, el-Mecid ve el-Mübdi'nin

teolojik, pedagojik ve ahlaki boyutlarıyla incelenerek İslam eğitime sunduğu katkıyı ortaya koymaktır. Söz konusu ilahi isimler çerçevesinde sevgi, sabır, bağışlama, merhamet-hoşgörü ve iyilik (salih amel) gibi Kur’ani değerlerin din eğitimi bağlamında nasıl yapılandırılabilceği ele alınarak, bu değerlerin bireyin zihinsel, duygusal ve ahlaki gelişimine etkileri değerlendirilmiştir.

Araştırma, Kur’an’da yer alan pedagojik ilke ve yöntemlerin –örnek olay yöntemi, ödül-ceza dengesi, açıklık ilkesi, bilinenden bilinmeyene ilkesi, eğitimin gücünün sınırlılığı ilkesi, havf-rec’a dengesi gibi birey merkezli, anlam temelli ve değerlere dayalı bir eğitim yaklaşımına nasıl katkı sağladığını göstermeyi amaçlamaktadır. Buruc Suresi’nde yer alan Ashab-ı Uhdud ve Firavun-Semud kıssaları üzerinden, dini metinlerin bireylerde ahlaki duyarlılık, direnç, sabır ve erdemli yaşam bilinci oluşturma potansiyeli analiz edilmiştir.

Çalışma ayrıca, İslam eğitiminin yalnızca bilgi aktarımına indirgenemeyeceğini; aksine bireyin karakter, vicdan ve ruhsal derinliğini merkeze alan bütüncül bir yaklaşımı esas alması gerektiğini vurgulamakta; bu çerçevede Allah’ın isimlerinin eğitimde nasıl işlevsel hale getirilebileceğini ortaya koymaktadır. Nihayetinde bu araştırma, Kur’an merkezli bir değerler eğitiminin, çağdaş pedagojik yaklaşımlarla örtüşen yönlerini ve İslami referanslarla inşa edilebilecek özgün bir eğitim modelinin imkanlarını tartışmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın diğer bir amacı da Buruc Suresi bağlamında İslam eğitiminin bireyin duygusal, ahlaki ve ruhsal gelişimine yönelik yönlendirici rolünü ortaya koymaktır. Araştırma insanın doğal eğilimleri ve içsel çatışmaları çerçevesinde; şiddet eğilimi, zulme duyarsızlık, inkar vb. olumsuz duyguların eğitim yoluyla nasıl dönüştürülebileceğini Kur’ani pedagojik ilkeler ışığında analiz etmeyi hedeflemektedir.

İslam eğitiminde hedeflenen birey modelinin sadece bilişsel yeterliliklere sahip değil; aynı zamanda vicdan, erdem ve sorumluluk duygularıyla donanmış bir şahsiyet olduğuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, din eğitiminin bireyde karakter inşasına ve ahlaki tutumların gelişimine nasıl katkı sunduğunu teorik ve pratik boyutlarıyla incelemektedir.

Araştırma, Kur'an'da yer alan pedagojik ilke ve yöntemlerin –örnek olay yöntemi, ödül-ceza dengesi, açıklık ilkesi, bilinenden bilinmeyene ilkesi, eğitimin gücünün sınırlılığı ilkesi, havf-rec'a dengesi gibi birey merkezli, anlam temelli ve değerlere dayalı bir eğitim yaklaşımına nasıl katkı sağladığını göstermeyi amaçlamaktadır. Buruc Suresi'nde yer alan Ashab-ı Uhdud ve Firavun-Semud kıssaları üzerinden, dini metinlerin bireylerde ahlaki duyarlılık, direnç, sabır ve erdemli yaşam bilinci oluşturma potansiyeli analiz edilmiştir.

Çalışma ayrıca, İslam eğitiminin yalnızca bilgi aktarımına indirgenemeyeceğini; aksine bireyin karakter, vicdan ve ruhsal derinliğini merkeze alan bütüncül bir yaklaşımı esas alması gerektiğini vurgulamakta; bu çerçevede Allah'ın isimlerinin eğitimde nasıl işlevsel hale getirilebileceğini ortaya koymaktadır. Nihayetinde bu araştırma, Kur'an merkezli bir değerler eğitiminin, çağdaş pedagojik yaklaşımlarla örtüşen yönlerini ve İslami referanslarla inşa edilebilecek özgün bir eğitim modelinin imkanlarını tartışmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın diğer bir amacı da Buruc Suresi bağlamında İslam eğitiminin bireyin duygusal, ahlaki ve ruhsal gelişimine yönelik yönlendirici rolünü ortaya koymaktır. Araştırma insanın doğal eğilimleri ve içsel çatışmaları çerçevesinde; şiddet eğilimi, zulme duyarsızlık, inkar vb. olumsuz duyguların eğitim yoluyla nasıl dönüştürülebileceğini Kur'ani pedagojik ilkeler ışığında analiz etmeyi hedeflemektedir.

İslam eğitiminde hedeflenen birey modelinin sadece bilişsel yeterliliklere sahip değil; aynı zamanda vicdan, erdem ve sorumluluk duygularıyla donanmış bir şahsiyet olduğuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, din eğitiminin bireyde karakter inşasına ve ahlaki tutumların gelişimine nasıl katkı sunduğunu teorik ve pratik boyutlarıyla incelemektedir.

1.3 Araştırmanın Önemi

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, sadece inanç esaslarını değil; aynı zamanda bireyin düşünsel, ahlaki ve ruhsal gelişimini hedefleyen kapsamlı bir eğitim sistemi sunmaktadır. Bu bağlamda Buruc Suresi, içerdiği kıssalar, örnek olaylar, kavramlar ve ilahi isimler aracılığıyla İslam eğitimine dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Ancak bu pedagojik ve ahlaki öğretilerin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi, alan yazında hala sınırlı düzeydedir. Bu çalışma, Kur'an'ın özellikle Buruc Suresi özelinde sunduğu eğitim ilkelerini ve

öğretim metotlarını analiz ederek, İslam eğitimi literatürüne özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırma, ilahi isimlerin (el-Gafur, el-Vedud, el-Mecid ve el-Mübdî) içerdiği anlamların bireyde nasıl bir değer inşası gerçekleştirdiğini ortaya koyarak, Kur'an merkezli değerler eğitiminin pedagojik boyutunu derinleştirmektedir. Sevgi, bağışlama, sabır, merhamet ve iyilik gibi değerlerin yalnızca teorik düzeyde değil; bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyen bir dönüşüm sürecinin parçası olduğu vurgulanmakta, bu yönüyle İslam eğitiminde değer odaklı bir yaklaşımın önemi gösterilmektedir.

Ayrıca bu çalışma, bireyin içsel çatışmaları ve olumsuz duygusal eğilimlerinin eğitim yoluyla nasıl dönüştürülebileceğini Kur'ani bağlamda ele alarak, din eğitiminin yalnızca bilişsel değil; duyuşsal ve davranışsal boyutlarını da kapsayan bütüncül bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir. Bu yönüyle araştırma, çağdaş pedagojik yaklaşımlarla Kur'an'ın sunduğu ilkeler arasında anlamlı bir köprü kurarak hem teorik alanda hem de uygulama sahasında yeni açılımlar sunmaktadır.

Çalışma, din eğitimi alanında karakter gelişimi, değerler eğitimi ve pedagojik metotlar arasında kurulan ilişkiyi derinleştirerek; Kur'an'ın eğitim anlayışının modern eğitim sistemlerine entegre edilebilirliğini sorgulamakta ve özgün katkılar sunmaktadır. Bu noktada araştırma; eğitimciler, ilahiyatçılar ve değerler eğitimiyle ilgilenen tüm araştırmacılar için hatta öğrencilerin eğitim sürecinde yararlanabileceği önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

1.4 Kur'an Merkezli Akademik Çalışmaların Din Eğitimindeki

Yeri

İslam'ın temel referans kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, yalnızca inanç ve ibadet alanlarını düzenlemekle kalmayıp; bireyin düşünsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal yönlerini inşa eden kapsamlı bir eğitim anlayışını da içermektedir. Bu yönüyle Kur'an, din eğitiminin temelini oluşturan güçlü bir bilgi ve değer kaynağıdır. Ancak bu potansiyelin eğitsel bağlamda etkin ve işlevsel hale gelmesi, Kur'an'ın pedagojik boyutlarının bilimsel yöntemlerle incelenmesini ve sistematik olarak ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada Kur'an merkezli yapılan akademik çalışmalar, din eğitimi alanının teorik zeminini güçlendiren, uygulama

sahasında rehberlik eden ve eğitimde anlam temelli yaklaşımların geliştirilmesine katkı sağlayan önemli bir bilgi üretim alanı haline gelmiştir.

Gelişen ve dönüşen dünyada inanan bireylerin varlığını sürdürmesi, din eğitimi öneminin güncelliğini koruyan bir mesele haline getirmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de din eğitiminin temel referans kaynağı olan Kur’an-ı Kerim’in doğru ve kapsamlı bir biçimde anlaşılması, din eğitiminin amaçlarına ulaşabilmesi açısından vazgeçilmez bir gerekliliktir.

İnsanlara benlik bilinci kazandıran, onların hayatına yön veren ve rehberlik eden ilahi bir kılavuz olan Kur’an-ı Kerim’in eğitim metodunun yeterince derinlikli ve bütüncül bir biçimde anlaşılammış olması, din eğitiminde bireyin eğitimi ve gelişimi açısından çeşitli eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kur’an merkezli yapılan akademik çalışmalar, (Örneğin; Ramazan Demirci, Müzzemmil Suresi’nin Din Eğitimi Açısından Yorumu -Yüksek Lisans Tezi, Hacı Ali Demirlek, Kur’an-ı Kerim’de Teşvik ve Sakındırma Metodu -Yüksek Lisans Tezi, Macit Yılmaz, İslam Ahlak Eğitiminde Kur’an Kıssaları- Yüksek Lisans Tezi, Elif Bulat, Din Eğitimi Açısından Kur’an’da Şeytan Kavramı- Doktora Tezi vb.) kutsal metnin içerdiği değerlerin ve mesajların çağdaş eğitim bilimleriyle ilişkilendirilmesini sağlayarak, din eğitiminin sadece dogmatik bir aktarım süreci değil; bireyin zihinsel, duygusal ve davranışsal gelişimini önceleyen bütüncül bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür çalışmalar, Kur’an’da yer alan pedagojik ilkeleri sistemli biçimde analiz ederek, din eğitiminin güncel sorunlarına teorik çözümler sunma potansiyeline sahiptir.

Ayrıca Kur’an eksenli araştırmalar, din eğitiminin içerik ve yöntem yönünden özgünleşmesini sağlar. Modern eğitim yaklaşımları ile Kur’an’ın eğitim perspektifinin kesişim noktaları bu tür akademik çalışmalar sayesinde dikkat çeker hale gelir. Bu bağlamda Kur’an merkezli çalışmalar, hem dini bilgi öğretimini niteliksel olarak derinleştirmekte hem de din eğitiminde kişisel anlam inşasını destekleyen bir öğrenme ortamının temellerini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, alanda yapılan bu çalışmalar, din eğitiminin yalnızca teorik düzeyde değil; uygulama ve içerik geliştirme alanlarında da zenginleşmesine katkı sunmakta, değerler eğitiminin ilahi referanslar doğrultusunda inşasına imkân tanımaktadır. İslam eğitiminin sadece geçmişe yönelik bir aktarım değil, aynı zamanda günümüz bireylerinin ihtiyaçlarına karşılık verebilmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon (belgesel tarama) yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Dokümantasyon yöntemi, yazılı ve görsel materyallerin sistematik olarak incelenmesini temel alan bir veri toplama tekniğidir. Bu yöntem aracılığıyla, hem birincil kaynak olan Kur'an-ı Kerim'den Buruc Suresi detaylı biçimde analiz edilmiş (ilgili meal, tefsir, ansiklopedi) hem de ikincil kaynaklar (İslam eğitime dair akademik çalışmalar, makaleler, tezler ve modern eğitim literatürü) taranarak İslam eğitiminin temel ilke ve yöntemleri tespit edilmiştir.

Veri toplama sürecinde öncelikle Buruc Suresi'nin lafzi ve bağlamsal içeriği analiz edilmiş, ardından ilgili ayetlerin klasik ve modern meal / tefsirlerdeki açıklamaları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, İslam eğitiminde yer alan pedagojik unsurlar ayıklanarak tematik bir çerçevede sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler, modern eğitim kuramlarında öne çıkan yapılandırmacı öğrenme, aktif öğrenme, bütüncül öğrenme, sosyal ve duygusal zeka ve empatik öğrenme gibi yaklaşımlar ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırma, nitel bir yaklaşım sergilemesi nedeniyle genellemeye değil, derinlemesine anlamaya ve yorumlamaya odaklanmıştır.

Araştırmanın analiz sürecinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin belirli temalar çerçevesinde çözümlenmesine ve yorumlanmasına olanak tanır. Bu sayede hem İslami eğitim yaklaşımlarının kendi bağlamında değerlendirilmesi hem de modern öğretim yöntemleriyle olan benzerlik ve farklılıklarının ortaya konması hedeflenmiştir. Analiz sürecinde kodlama ve tematik sınıflandırma yapılmış, her tema altında örnek ayetlere ve açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırmanın güvenilirliği; kullanılan kaynakların özgünlüğü, akademik niteliği ve tekrarlanabilirliğine dayanır. Verilerin doğruluğu ise hem klasik hem modern literatürün çok yönlü şekilde taranmasıyla sağlanmıştır. Ayrıca, elde edilen bulgular literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılmış ve tutarlılığı göz önünde bulundurulmuştur.

Bu çalışma, yalnızca Buruc Suresi özelinde gerçekleştirilmiş olup Kur'an'ın diğer surelerini kapsam dışı bırakmıştır. Bu durum, elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlandırmakla birlikte, derinlemesine bir analiz yapılmasını

mümkün kılmıştır. Ayrıca, sadece belirli modern öğretim yaklaşımlarıyla sınırlı bir karşılaştırma yapılmıştır; alternatif modellerin değerlendirilmesi gelecek çalışmalar için öneri niteliğindedir.

Günümüz teknolojilerinden yapay zekâ tarafından, din eğitimi alanında Buruc suresi kapsamında birçok materyal örnekleri sunmaktadır. Bu materyal örnekleri alanda uzman görüşü alınarak değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1 Buruc Suresi'nde Allah'ın İsimleri ve Eğitimi Verilen Değerler

3.1.1 Allah'ın İsimleri

Allah'ın isimleri, İslam inanç sisteminde "el-Esmaü'l-Hüsna" olarak adlandırılır ve Allah'ın zati ve fiili sıfatlarının tecellisini ifade eden, O'nun yüceliğini, kudretini, rahmetini ve diğer kemal vasıflarını yansıtan kutsal isimlerdir. Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis kaynaklarında yer alan bu isimler, Allah'ın mahiyetini değil; O'nun mahlûkatla olan ilişkisini, evrendeki düzeni ve varlık üzerindeki mutlak tasarrufunu anlamaya yönelik birer ilahi bildiridir. Bu bağlamda Allah'ın isimleri, teolojik, ontolojik ve epistemolojik açılardan değerlendirilerek hem Allah'ın aşkınlığını hem de içkinliğini ortaya koyar.⁷

İslam düşüncesinde bu isimler, sadece Allah'ı tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda insanın bilgi edinme sürecinde iman, ahlak ve ibadet ekseninde bir rehberlik fonksiyonu da görür. Allah'ın isimleri, semantik ve etimolojik açıdan incelendiğinde hem dilsel hem de metafiziksel bir derinliğe sahiptir.

İslam geleneğinde Allah'ın isimleriyle ilgili olarak "tenzih" (Allah'ı her türlü eksiklikten uzak tutma) ve "teşbih" (Allah'ı mahlukata benzetmeden tanıma) ilkeleri çerçevesinde bir denge gözetilir; bu da O'nun isimlerinin anlaşılmasında hem akli hem de kalbi yaklaşımları zorunlu kılar. Dolayısıyla Allah'ın isimleri, İslam inancında sadece bir bilgi nesnesi değil, aynı zamanda tefekkür, ibadet ve ahlaki dönüşüm süreçlerinin temel referans noktaları arasında yer almaktadır.

Bu bölümde Buruc Suresi'nin içerisinde yer alan Allah'ın Gafur, Vedud, Mecid ve Mübdi isimlerini açıklamaya ve İslam eğitiminin ilke ve metodları çerçevesinde yorumlamaya çalışacağız.

3.1.1.1 Gafur

İslam düşüncesinde Allah'ın güzel isimleri (Esmaü'l-Hüsna) arasında yer alan el-Gafur ismi, Yüce Allah'ın bağışlayıcılık sıfatının en kapsamlı ifadesidir. El-Gafur, köken itibarıyla “gafr” (غَفَرَ) kökünden türemiş olup, sözlükte “örtmek, gizlemek, kirlenmekten korumak için bir şeyin üstünü örtmek” manasındaki gafr (gufran, mağfiret) kökünden sıfat olup “birinin kusurunu örten, suçunu bağışlayan”

⁷ Alaaddin Başar, *Esma-i Hüsna* (İstanbul: Zafer Yayınları, 2004), s. 24-25.

anlamına gelir.⁸ Diğer bir ifade ile el-Gafur; mağfiret ve merhamet eden, günahları örten, mağfireti bol, affedenlerin en hayırlısı gibi anlamlara da gelmektedir.⁹

Kur'an-ı Kerim'de el-Gafûr ismi, pek çok ayette diğer bağışlayıcı isimlerle birlikte (örneğin, el-Rahîm, el-Halîm, el-Afuvv) yer almakta ve Allah'ın rahmet ve mağfiret sıfatlarının bir yansıması olarak sunulmaktadır.¹⁰ Bu durum, mağfiretin yalnızca affetmekle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda kul ile Rabbi arasındaki sevgi, merhamet ve dönüş ilişkisinin de bir parçası olduğunu göstermektedir.¹¹

Kur'an-ı Kerim'in 85. Suresi olan Buruc suresinde, “*Çok bağışlayan, sevgisi geniş, arşın sahibi, şanı yüce ve dilediğini yapan yalnız O'dur.*”¹² ayetinde “bağışlayan” kavramı, Allah'ın “Gafur” isminin bir tecellisidir. Surenin başında anlatılan inananlara yapılan işkence ve zulümlerle¹³ bağlantılı olarak değerlendirildiğinde şöyle bir anlama işaret eder: İnsanoğlu zalim, inkarcı ve nankör de olsa yaptıklarından içtenlikle (samimiyetle) pişmanlık duyup tövbe ederse Allah da ona karşı sevgi, şefkat ve merhametle muamele edecek, günahlarını bağışlayacaktır.¹⁴

El-Gafur ismini farklı açılardan değerlendirecek olursak; teolojik anlamı, Allah'ın mutlak adaletiyle çelişmeyen bir bağışlayıcılığı içerir. Adalet, suçun karşılığının verilmesini; mağfiret ise suçun örtülmesini ve muhatabının yeniden bir değer kazanmasını ifade eder. Bu bağlamda, Allah'ın el-Gafur oluşu, insanın hataya meyilli fitratıyla bağdaştırıldığında, ilahi eğitimin ve terbiyenin temel yapı taşlarından biri haline gelir.

Pedagojik açıdan bakıldığında, el-Gafur ismi özellikle ahlaki eğitim ve değerler eğitimi süreçlerinde örnek alınabilecek ilahi bir ilke sunar. Bağışlama, hem bireyin kendini düzeltmesi hem de toplumsal ilişkilerin sağlıklı yürümesi açısından büyük önem taşır. Bu yönüyle, el-Gafur isminin din eğitiminde çocuklara ve

⁸ Bekir Topaloğlu, “Gafur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul:TDV Yayınları, 1996), 13/286-287.

⁹ Kur'an Yolu Meali, çev. Hayrettin Karaman – Mustafa Çağrı – İbrahim Kafi Dönmez – Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), el-Kehf 18/58; el-Taha 20/82; el-Mumin 40/3; el-Araf 7/55; el-Necm 53/32.

¹⁰ El-Bakara 2/173; el-Nahl 16/110; el-Zümer 39/53.

¹¹ M. Halil Çiçek, *20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1996), s. 84-86.

¹² El-Buruc 85/14-16.

¹³ Aktaş, “Buruc Suresinin Kimliği ve Üslubu Üzerine”, s. 704-707.

¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı” (Erişim 1 Mayıs 2017).

gençlere aktarımı, onların empati, affedicilik ve merhamet gibi duygusal zekaya dayalı değerlerle yetişmelerine katkı sağlar.

Ayrıca, psikolojik açıdan bireyin işlediği hatalar nedeniyle sürekli suçluluk ve değersizlik hissine kapılması, onun hem manevi gelişimini hem de sosyal uyumunu olumsuz etkiler. Bu bağlamda, el-Gafur isminin bilinçli bir şekilde kavratılması, bireyin Allah’a güven duygusunu pekiştirir ve tövbe mekanizmasını işlevsel hale getirir.

Netice itibarıyla, el-Gafur ismi, sadece bireyin günahlarına karşı ilahi bağışlamayı değil, aynı zamanda sosyal hayatta affediciliğin ve anlayışın bir değer olarak içselleştirilmesini de kapsar. Bu yönüyle, hem itikadi hem ahlaki hem de psikopedagojik boyutlarıyla dini eğitimin merkezinde yer almalıdır.

Din eğitimi, bireyin sadece Yaratıcı ile olan ilişkisini değil, aynı zamanda diğer insanlarla olan ilişkilerini de düzenleyen bir yapıya sahiptir. İslam’da Allah’ın en çok zikredilen isimlerinden biri olan el-Gafur (çok affedici) ve el-Afuvv (affetmeyi seven), affetmenin ilahi bir nitelik olduğunu ortaya koyar. Peygamber Efendimizin (sav) affediciliği, Mekke’nin fethinde düşmanlarına sergilediği merhamet ve bağışlama örnekleri, din eğitimi müfredatlarında temel bir öğreti olarak yer almalıdır.

Kur’an-ı Kerim’de “Affet; çünkü affetmek takvaya daha yakındır”¹⁵ gibi ayetlerle affedicilik doğrudan teşvik edilmiştir. Bu bağlamda, affetme eğitimi dini değerlerin içselleştirilmesinde ve bireyin ruhsal arınmasında büyük rol oynar.

Affetmek, bireyin duygu dünyasında huzur ve sükunet oluşturur. Araştırmalar, affediciliğin öfke, kin ve stres gibi olumsuz duyguları azalttığını; psikolojik iyilik hâlini artırdığını göstermektedir. Eğitim sürecinde bu olumlu ruh hâli, hem akademik başarıyı hem de sosyal uyumu destekler.

Modern eğitim yaklaşımları, bireyin sadece bilişsel becerilerini değil; duygusal, ahlaki ve sosyal yönlerini de geliştirmeyi hedefler. Bu noktada affetmek, bireyin empati, hoşgörü, sabır ve problem çözme gibi becerilerini besleyen önemli bir davranıştır. Eğitim ortamında öğrenciler arası ya da öğrenci-öğretmen arasındaki çatışmalar kaçınılmazdır; ancak affedicilik kültürünün teşvik edilmesi, bu çatışmaların yapıcı biçimde çözülmesini sağlar. Ayrıca öğrenciye yapılan

¹⁵ Bakara 2/237.

hataların telafi edilebilir olduğu mesajı verildiğinde, öğrenme sürecine daha güvenli ve motive bir şekilde katılım sağlanır.

Ayrıca affetme davranışı, toplumsal düzeyde empatiyi, birlikte yaşam kültürünü ve sosyal adaleti teşvik eder. Bu da eğitim ve özelinde din eğitimi verilen kurumların yalnızca bilgi değil, erdem üreten yerler olmasını sağlar.

Din eğitimi süreçlerinde affetme davranışı yalnızca teorik olarak aktarılmakla kalmamalı, uygulamalı pedagojik yöntemlerle desteklenmelidir.

Örneğin;

a. Drama ve Rol Oynama Etkinlikleri

Öğrencilerin affetme ile ilgili durumları canlandırarak deneyimlemeleri, hem empati yetilerini geliştirir hem de soyut kavramları somutlaştırmalarını sağlar. Örneğin, Hz. Yusuf'un kardeşlerini affetmesi temalı bir drama çalışması, hem dini hem de ahlaki kazanımlar sunar.

b. Değer Temelli Hikaye Anlatımı

İslam tarihi ve peygamber kıssaları içerisinde affedicilik örnekleri bolca yer alır. Bu hikayeler, özellikle küçük yaş gruplarında etkili olabilir. Mesela, Mekke'nin fethi sırasında Hz. Muhammed'in (sav), yıllarca kendisine düşmanlık edenleri affetmesi üzerine yapılan anlatımlar, öğrencilerin değerlerle duygusal bağ kurmasını sağlar.

c. Günlük Yaşamdan Örneklerle Bağlantı Kurmak

Öğrencilere sınıf içindeki bir tartışmadan ya da okulda yaşadıkları bir kırınglıktan yola çıkarak affetmenin nasıl uygulanabileceği sorulmalı, bu konular rehber öğretmen ya da din kültürü öğretmeni gözetiminde tartışmaya açılmalıdır. Bu, değerleri sadece öğrenmekle kalmayıp içselleştirmeye de katkı sağlar.

d. Dualar ve İlahi İsimlerle Bağlantı Kurmak

“Ya Gafur” ismini çocuklara ezberletmek, Allah'ın affediciliği ile kendi affediciliklerini ilişkilendirmek açısından anlamlıdır. Öğrencilere, Allah'ın affediciliğine sığınarak yaptıkları dualarla kendi hatalarını da fark etmeleri sağlanabilir.

Affetme eğitimi, Lawrence Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı açısından da değerlendirilmelidir. Bu kurama göre birey, cezadan kaçınma (1. düzey) ile evrensel etik ilkeler (6. düzey) arasında bir gelişim gösterir. Affedicilik, yüksek

düzeyde ahlaki muhakeme gerektirir ve öğrencinin gelişim sürecinde bu davranışın desteklenmesi, daha olgun kararlar alabilen bireyler yetiştirilmesini sağlar.¹⁶

Günümüzde medya, affediciliğin karşıtı olan intikam, öfke ve cezalandırmayı teşvik eden içeriklerle doludur. Şiddeti çözüm aracı olarak gösteren yapımlar, özellikle gençlerin bilinçaltında affetmeyi zayıf bir tutum gibi algılamalarına neden olabilir. Bu nedenle din eğitimi, sadece bireyler arası ilişkileri değil, bireyin medya okuryazarlığını da desteklemeli ve öğrencilerin gördükleri ile inançları arasında sağlıklı bir bağ kurmalarına yardımcı olmalıdır.

Eğitim ve din eğitimi sürecinde affetmek, bireyin ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimi açısından kritik öneme sahip bir değerdir. Affetmenin dini boyutu, Allah'ın affediciliği (Gafur ismi) ile temellendirilirken, pedagojik boyutu ise empati, duygusal denge ve toplumsal uyum gibi değerlerle desteklenmektedir. Bu nedenle affetmek kavramı, hem teorik hem de uygulamalı eğitim yöntemleriyle öğrencilere kazandırılmalı; bireyin yalnızca bilgi değil, erdem kazandığı bir eğitim süreci inşa edilmelidir.¹⁷

3.1.1.2 Vedud

İslam düşüncesinde Allah'ın güzel isimleri (esmaü'l-hüsna), O'nun zati ve sübuti sıfatlarının birer tezahürü olarak kabul edilmiştir. Bu isimlerden biri olan el-Vedud, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadis-i şeriflerde zikredilen, Allah'ın rahmet, sevgi ve şefkat yönünü ifade eden önemli bir sıfattır.

Vedud (الودود) kelimesi, "sevgi, muhabbet, dostluk ve yakınlık" anlamlarını taşıyan "v-d-d" kökünden türemiştir. Arapça'da "vedd" kelimesi karşılıksız sevgi, muhabbet ve dostça yaklaşımı ifade eder.¹⁸ "Vedud" ise, "çokça seven" ve aynı zamanda "çokça sevilen" anlamına gelir. Bu bağlamda, Allah'ın el-Vedud ismi, hem kullarına karşı sınırsız sevgi ve merhamet sahibi olduğunu hem de kullarının O'na yönelmesini, muhabbetle bağlanmasını sağlayan ilahi bir sevgi kaynağı olduğunu bildirir.¹⁹

Kur'an-ı Kerim'de bu isim iki ayette geçmektedir:

¹⁶ Kohlberg, Lawrence, *The Philosophy of Moral Development*, Harper & Row Publishers, 1981.

¹⁷ Nurettin Güçlü, "Din Eğitimi ve Değerler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2015.

¹⁸ Bekir Topaloğlu, "Vedūd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.

“O, çok bağışlayan ve çok seven (el-Gafur, el-Vedud) olandır.”²⁰

“Şüphesiz benim Rabbim, çok merhametli ve çok sevgili olandır.”²¹

Buruc suresinde geçen, el-Vedud ismi Gafur ismiyle birlikte kullanılmış, bu da ilahi affın sevgiyle ilişkili olduğunu vurgulanmıştır. İlahi vahyin muhatabı olan insan; ne kadar hata, zulüm ve işkence yaparsa yapsın pişmanlık duyup “af” dileğinde Allah “Vedud” isminin bir tecellisi olarak sevgisinin her şeyi kuşatacağını açıkça ifade etmiştir.

Ayrıca Allah’ın Vedud ismi, insanın yaratılışında var olan sevgi kapasitesine işaret eder. Sevgi, sadece bir duygusal eğilim değil, aynı zamanda insanı hem bireysel hem toplumsal olarak geliştiren, ahlaki olgunluğun ve ruhsal kemalin temel bir unsurudur.²² El-Vedud isminin bilinçli bir şekilde idrak edilmesi, bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle şefkat temelli ilişkiler kurmasına yardımcı olur. Bu yönüyle, eğitim bilimi ve özelinde din eğitimi başta olmak üzere tüm eğitim süreçlerinde el-Vedud isminin öğretici, iyileştirici ve dönüştürücü yönü dikkate alınmalı; sevgi merkezli bir öğretim felsefesi geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Böylece eğitim, sadece aklı değil, kalbi de eğiten bir süreç haline gelebilecektir. Bu durum da bireyde duyuşsal alanın geliştirilmesi noktasında güçlü bir referans sunmaktadır.²³

Eğitim ve özelinde din eğitimi, yalnızca bilişsel bilgi aktarımı değil; bireyin duyuşsal, ahlaki ve sosyal yönlerinin bütüncül biçimde gelişimini hedefleyen çok boyutlu bir süreçtir. Bu sürecin merkezine yerleştirilen sevgi değeri, öğrenme ortamlarının niteliğini belirlemede temel faktörlerden biri haline gelmiştir. Sevgi, hem öğretmen-öğrenci ilişkisinin temelini oluşturmakta hem de öğrenme sürecini içselleştirme, değerleri benimseme ve karakter gelişimini destekleme bakımından vazgeçilmez bir pedagojik değerdir. Eğitimde sevgi, öğrencinin kendisini güvende, değerli ve kabul görmüş hissettiği bir ortamın inşa edilmesine yardımcı olur.

Din eğitiminin temel amacı, bireyde iman, ahlak ve sorumluluk bilincini oluşturmakla birlikte, bireyin duygu dünyasını da inşa etmektir. Vedud isminin din eğitimine yansımaları, özellikle şu noktalarda önem arz etmektedir:

²⁰ Buruc 85/14.

²¹ Hud 11/90.

²² TDV Kur’an Yolu Meali ve Tefsiri, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İsmail Hakkı Ünal, Sadrettin Gümüş, Bekir Topaloğlu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

²³ İrfan Sevinç, “Esma-i Hüsnâ’dan El-Vedud İsminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (2015), s.92-94-97-109.

-Din eğitimi, korku ve ceza merkezli bir yaklaşımdan ziyade sevgi ve umut merkezli bir anlayışa dayanmalıdır. Allah'ın Vedud ismi, öğrenciye, “Allah seni sever” anlayışını kazandırarak bir aidiyet ve güven duygusu oluşturur. Otoriteyi korkuya dayalı olarak değil, sevgi ve saygı temelli kurmak; öğrenci davranışlarının olumlu yönde gelişmesinde oldukça etkilidir. Sevgiyle kurulan disiplin, dışsal değil içsel motivasyonlara dayanır. Bu da öğrencinin davranışlarının sürdürülebilir ve öz denetimli olmasını sağlar. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eğitim anlayışı da sevgi temelli pedagojik bir yaklaşım olarak öne çıkar. Onun öğretim metodolojisinde, muhatabını anlamak, onlara değer vermek, kızmadan uyarmak ve sabır göstermek önemli yer tutar. Bu da sevgi temelli bir öğretmen modeline işaret eder.

-Birey, Allah'ın kendisine olan sevgisini kavradıkça, ibadetlerini yalnızca zorunluluk hissettiği için değil, bir karşılık verme arzusu ve içsel sevgi ile yerine getirir.

Vedud isminin içselleştirilmesi, bireyde Allah'ın kullarına duyduğu sevgiye benzer bir merhamet ve anlayış geliştirme gayesi güder. Bu, özellikle değerler eğitimi ve sosyal ilişkilerde önemlidir. Değerlerin içselleştirilmesi, ancak bireyin duygusal olarak sürece bağlanması ile mümkündür. Sevgi, öğrenci ile öğretmen, öğrenci ile içerik ve öğrenci ile okul arasında duygusal bir bağ kurar. Bu bağ sayesinde, bilgi yalnızca zihinsel bir unsur olmaktan çıkar; anlamlı, yaşanabilir ve kalıcı bir davranışa dönüşür.

Sevgi, eğitim sürecinde hem bireyin gelişimi hem de eğitimin verimliliği açısından temel bir değerdir. Sevgiyle örülmüş bir eğitim atmosferi; öğrenmeyi kolaylaştırır, disiplini içselleştirir, değerlerin kalıcı hâle gelmesini sağlar ve toplumsal barışa katkıda bulunur. Bu bağlamda hem genel eğitim hem de din eğitimi süreçlerinde sevgi değerine merkezi bir konum verilmesi, çağdaş eğitim anlayışının vazgeçilmez bir gerekliliğidir.²⁴

Modern eğitim teorileri de sevgi merkezli öğrenmenin daha kalıcı ve içsel motivasyona dayalı olduğunu savunmaktadır. Carl Rogers gibi hümanist eğitimciler, öğrenme ortamlarının samimi, anlayışlı ve koşulsuz kabul edici olmasını önerirler. Bu yaklaşım, din eğitiminde el-Vedûd isminin pedagojik

²⁴ Fahri Kayadibi, “Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi”, *Dergipark Akademi*, sayı 5, 2002, s.34-36.

karşılığı olarak değerlendirilebilir. Eğitimci, öğrencisine yalnızca bilgi aktaran değil, onun içsel gelişimine katkı sağlayan bir "merhamet rehberi" olmalıdır.²⁵

3.1.1.3. Mecid

Allah'ın esması arasında yer alan diğer bir ismi de el-Mecid, Yüce yaratıcının mutlak yücelik, şeref, izzet ve kemal sahibi olduğunu ifade eden ilahi bir niteleme sıfatıdır. Arapça kökenli olan mecd kökü, “şan, şeref, yücelik, cömertlik ve genişlik” gibi anlamlara gelir. Bu bağlamda el-Mecîd, hem zatında hem de fiillerinde sınırsız bir yücelik ve ihtişama sahip olan Allah'ın aşkınlığını vurgular.²⁶

Kur'an-ı Kerim'de “el-Mecid” ismi, doğrudan Hud Suresi 73. ayette ve Buruc Suresi 15. ayette geçmektedir. Buruc Suresi'nde, “O, çok bağışlayan ve çok şanlı (mecid) olandır.” ifadesiyle, Allah'ın affediciliği ve aynı zamanda izzet ve yüceliği birlikte zikredilmiştir. Allah'ın hükümlerinin mutlaklığını ve saltanatının erişilmezliği vurgulanmıştır. Bu da gösterir ki el-Mecid ismi, yalnızca yüceliği değil, aynı zamanda Allah'ın şefkat ve rahmetini de kuşatan bir anlam derinliğine sahiptir.²⁷

Allah'ın mecid oluşu, O'nun zatının yüceliğinden kaynaklanan bir büyüklük değil; aynı zamanda fiillerinde, kelimada ve kullarına yönelik tasarruflarında da yüceliği temsil eder. Bu isim, insanın Rabbine duyduğu hayranlık, tazim ve kulluk şuurunu güçlendiren bir özelliğe sahiptir. Özellikle dua ve ibadet literatüründe, “Rabbü'l-Arşî'l-Mecid” terkibiyle Allah'ın rububiyetin ihtişamını ifade eden bir vurgu unsuru olarak öne çıkmaktadır.

Ayrıca, mecid sıfatı Allah'ın sonsuz rahmet, cömertlik ve kudret sahibi oluşuna da işaret eder. Ragıb el-İsfahani, bu kavramın sadece şeref değil, aynı zamanda bu şerefın hem zatî hem de fiili yansıması olduğunu vurgular.²⁸ Bu

²⁵ Carl R. Rogers, *Freedom to Learn* (Columbus: Charles Merrill Publishing Company, 1969).

²⁶ Türkiye Diyanet Vakfı, “Mecîd.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV İA). İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

²⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri*, c. 5. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

²⁸ el-İsfahânî, Ragıb. *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*. Tahkik: Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1992.

yönüyle el-Mecid, Allah'ın hem yüce sıfatlara hem de bu sıfatların kemal derecede tezahürüne sahip olduğunu ifade eder.

El-Mecid ismi, Allah'ın azametini, üstünlüğünü ve kullar üzerindeki tasarruflarındaki mükemmelliğini anlamada merkezi bir yere sahiptir. Yalnızca bir ilahi sıfat olarak değil; aynı zamanda eğitim, ibadet ve kişisel ahlak alanlarında bireyin tutum ve davranışlarına yön veren bir manevi rehberdir.

El-Mecid isminin eğitim ve din eğitimine yansıyan en önemli boyutlarından biri ahlaki boyut olup, bireyin şeref, izzet ve onur gibi değerleri içselleştirmesine olan katkısıdır. Bu isim, insanın kendisini Allah'ın yüceliği karşısında hem aciz hissetmesini sağlar hem de yüce bir Rabbi tanımanın verdiği bir onur ve sorumluluk bilinci kazandırır. Eğitsel bağlamdaki bu bilinç, öğrencide tevazu ile onur arasındaki dengeyi kurabilme becerisidir. Öğrenci, Allah'ın mecid oluşunu kavradıkça kendisinin yücelik iddiasında bulunamayacağını, ancak bu yücelikten nasiplenebileceğini öğrenir. Bu farkındalık, bireyin kibirten uzak durmasını ve sahip olduğu meziyetleri Allah'a nispet etmesini sağlar.

Eğitimin muhataplarına da yüceliğin ve izzetin kaynağının “O” olduğunu öğretir. Bu doğrultuda bir eğitim modeli, bireye kibir yerine tevazuyu; gösteriş yerine içtenliği; menfaat yerine ihsanı telkin eder. Özellikle gençlere verilecek ahlak eğitimi, el-Mecid ismi çerçevesinde yüce ahlaka teşvik ile daha derinlikli hale getirilebilir.

Ayrıca Allah'ın mecid oluşunu bilen-benimseyen birey, ibadetlerini sadece şeklen değil, ihlas ve huşu ile gerçekleştirme çabası içerisine girer. Bu bağlamda da, manevi terbiyede bireyin ruhsal gelişimini destekleyici bir isimdir.²⁹

Din eğitiminde; eğitimcilere özellikle izzet, vakar, saygınlık ve cömertlik gibi değerlerin kazandırılmasında referans alınabilecek güçlü bir kavramsal dayanak sunar. Bireyin değerli olması, mecid olan Allah'ın onu değerli kılmasıyla mümkündür. Dolayısıyla din eğitimi süreçlerinde bu isme vurgu yapılması, öğrencinin kendi manevi değerini idrak etmesine yardımcı olur.

Eğitim sürecinde sadece korku veya ceza merkezli değil; ümit, güven ve değer verilme duygusu oluşturmaya açısından da önemlidir. Özellikle bireylerin manevi anlamda kırılma yaşadığı dönemlerde, kendilerini Allah katında “değerli” bir

²⁹ Selçuk Atay, “Kur'an'da Esma-i Hüsnâ Kavramı ve Eğitimsel Yansımaları.” *İslami İlimler Dergisi*, 2019/2: 55-72.

varlık olarak görmeleri onları yeniden inşa edici bir ruh haline taşıyabilir. Bu bağlamda mecid sıfatı, bireyin içsel onarımını destekleyen bir pedagojik araç niteliği taşır.

Mecid isminin eğitimde kullanım alanlarına ve şekillerine örnek verecek olursak;

-İlköğretim ve Ortaöğretim Düzeyinde: El-Mecid ismi üzerinden “saygınlık”, “kendini değerli hissetme” ve “başkalarına değer verme” gibi değerler, hikâyeleştirme, rol oynama veya empati çalışmaları ile işlenebilir.

-Gençlik Döneminde: Kimlik arayışında olan gençlere, mecîd olan Allah’ın her kulunu yüce bir şeref ile donattığı mesajı verilerek, bireysel değer algısı ve özsaygı güçlendirilebilir.

-Ahlâk Eğitimi Derslerinde: El-Mecîd isminin anlamı, adalet, merhamet ve vakar gibi ahlaki kavramlarla ilişkilendirilerek işlenebilir.³⁰

Din eğitimi, bireyin zihinsel, duygusal ve ahlaki gelişimini bütüncül bir yaklaşımla ele almalıdır. Bu gelişim sürecinde, Allah’ın esma-i hüsnâ’sının her biri özel bir rol oynamaktadır. El-Mecid ismi, yüceliği sadece Allah’a tahsis ederken, aynı zamanda kullarına da yüceliğin ancak O’na yönelmekle elde edilebileceğini öğretmektedir. Bu öğretim, bireyde tevazu, onur, sorumluluk ve değer bilinci gibi temel ahlaki ilkelerin yerleşmesini sağlar. Bu yönüyle özellikle din eğitimi ve değerler eğitimi bağlamında önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

3.1.1.4. Mübdi

El-Mübdi, Arapça kökenli “bed” (بَدَءَ) kökünden türemiştir ve “başlatmak, ilk defa yapmak, ilk defa var etmek” anlamlarına gelir. Bu isim doğrudan Kur’an’da geçmemekle birlikte, Allah’ın yaratma fiilini ifade eden birçok ayet bu ismin kapsamına dahildir.³¹ Allah’ın sıfırdan ve örneksiz bir şekilde var etme kudretini ortaya koyar, mutlak kudret sahibi ve varlıkların başlangıcını belirleyici tek yaratıcı olduğunu gösterir.

Kur’an-ı Kerim’de geçen her bir kıssa, isim, sıfat ve anlatım biçimi, Allah’ın Esmâ-i Hüsnâ’sıyla derin bir ilişki içindedir. Bu bağlamda, doğrudan zikredilmese

³⁰ Mehmet Aydın, “Esmâ-i Hüsnâ’nın Pedagojik Yönleri” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2012/29: 45-59.

³¹ Türkiye Diyanet Vakfı. “Bed’.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İA). İstanbul: TDV Yayınları, 2004.

de Allah'ın bazı isimleri, işaret ve bağlam yoluyla birçok surede kendisini gösterir. Bu surelerden biri olan Buruc Suresi, özellikle iman edenlere yapılan zulmün, inkar edenlerin cezalandırılmasının ve mü'minlerin sabır ve sebatlarının anlatıldığı bir metin olmakla birlikte; yaratılışın ilahi boyutunu ima eden mesajlar da içermektedir. Bu çerçevede, Allah'ın "ilk defa var eden, örneksiz yaratan" anlamına gelen el-Mübdi isminin, Buruc Suresi'ndeki temalarla ilişkilendirilmesi mümkündür.

Buruc Suresi, ilk bakışta iman-küfür çatışması, sabır ve zulüm karşısındaki duruş gibi sosyo-dini temaları işlemektedir. Ancak ayetlerin yapısal bütünlüğü ve mesaj derinliği incelendiğinde Allah'ın kudreti, bilgisi, yaratıcılığı ve cezalandırma-adalet sıfatları ile birlikte, dolaylı olarak el-Mübdi isminin yansımaları da gözlemlenir.

Özellikle şu ayet bu bağlamda önemlidir:

“O, yaratmayı başlatır ve onu tekrar eder.” (إِنَّهُ هُوَ يَبْدِئُ وَيُعِيدُ)³²

Bu ayette geçen "yübdü'ü ve yu'idü" ifadesi, el-Mübdi ve el-Mu'id isimlerinin doğrudan fiil formudur. Bu bağlamda Allah'ın mübdi oluşu, sadece fiziksel yaratılışı değil, aynı zamanda tarihin ve insanlık serüveninin de yeniden inşasını ifade eder. Ashab-ı Uhdud olayında olduğu gibi, tarihte zulme uğrayan mü'minlerin sabrı, Allah'ın yaratma ve yeniden diriltme sıfatlarıyla bağ kurularak ebedi bir anlam kazanır.³³

El-Mübdi ismi, eğitim sürecinde özgünlük, yenilik ve üretkenlik kavramlarının dinî bir temele dayandırılmasını sağlar. Allah'ın mübdi oluşu, insana da fitraten yaratma, üretme ve inşa etme potansiyelini ilham eder. Bu bağlamda eğitimciler, bireyleri kalıpcı düşünceden uzaklaştırarak yaratıcı problem çözme ve yenilikçi yaklaşım geliştirme noktasında desteklemelidir. Ayrıca bireyde sanat ve estetik duygusunun ilahi kaynağına işaret eder. Allah'ın benzersiz şekilde yaratması, insanın da estetik duyarlılığını eğitmesi ve eserlerinde özgünlük arayışında olması gerektiği mesajını taşır. Din eğitiminde bu yaklaşım, öğrencinin hem yaratıcılığını hem de ilahi sanata karşı hayranlığını derinleştirir.

Allah'ın her varlığı kendine özgü yaratması, eğitimin de her bireyi fitratına uygun tanınması gerektiğini gösterir. El-Mübdi ismi üzerinden bireyin eşsizliği ve

³²Buruc 85/13.

³³ Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri, Cilt 5, Hayrettin Karaman vd., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017, Burûc 85/13.

özel yaratılışı vurgulanarak, bireyselleştirilmiş eğitim modelleri teşvik edilebilir. Bu, öğrencinin benlik saygısını geliştirmekte önemli bir pedagojik unsurdur.³⁴

3.1.2 Değerler Eğitimi

"Değer" sözcüğü, Latince'de "kıymetli" ya da "güçlü" olmayı ifade eden *valere* kökünden türetilmiştir.³⁵ Başka bir ifade ile değer, "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet." olarak tanımlanmaktadır.³⁶

Değerler, bireylerin tutum ve davranışlarının şekillenmesinde, yönlendirilmesinde ve belirlenmesinde temel bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda, bireylerin dünyayı algılama biçimlerini etkileyerek, insani algıların gelişimi ve dönüşümünde önemli bir işlev üstlenmektedir.³⁷

Eğitim ve özelinde din eğitimi, bireylerin yalnızca bilgi ve beceri yönünden donanımlı olmalarını değil, aynı zamanda güçlü bir karakter ve bilinç düzeyine sahip bireyler olarak yetişmelerini amaçlar. Küresel ölçekte eğitim, bireylerin içinde doğup büyüdüğü toplumun değer yargılarını içselleştirmelerini ve bu değerlerle uyumlu bir şekilde toplumsal yaşama katılmalarını da hedeflemektedir.

Din eğitimi ile değerler eğitimi arasında güçlü ve çok boyutlu bir ilişki bulunmaktadır. Her iki eğitim türü de bireyin ahlaki, toplumsal ve kültürel gelişimini hedeflemekte; bireyin tutum, davranış ve yaşam biçimini şekillendirmede önemli roller üstlenmektedir. Din eğitimi, bireye yalnızca dini bilgi kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin inanç, ahlak ve sorumluluk bilinci doğrultusunda değerler geliştirmesini sağlar. Bu yönüyle din eğitimi, değerler eğitiminin temel dayanaklarından biri olarak değerlendirilebilir.

Değerler eğitimi ise, bireylerin evrensel ve toplumsal değerleri tanınması, içselleştirmesi ve bu değerleri günlük yaşamında davranışa dönüştürmesini amaçlayan bütüncül bir eğitim sürecidir. Din eğitimi, özellikle ahlaki ve manevi değerlerin aktarımında önemli bir araç olarak değerlendirildiğinden, değerler eğitiminin etkili bir şekilde yürütülmesinde destekleyici bir işlev görmektedir. Bu

³⁴ Mehmet Aydın, "Allah'ın Sıfatları ve Eğitimdeki Etkileri" *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 25 (2010): 115–132.

³⁵ Mustafa Aydın, "Değerler İşlevleri ve Ahlak", *Eğitime Bakış Dergisi* 19 (2011), 39-45

³⁶ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 10. bs. (Ankara: TDK Yayınları, 2010).

³⁷ Kadir Ulusoy-Bülent Dilmaç, *Değerler* (Ankara: Salmat Basım Yayıncılık, 2018), 13.

bağlamda, din eğitimi ve değerler eğitimi, bireyin bütüncül gelişimini destekleyen, birbirini tamamlayan iki eğitim alanı olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu bölümde de değer eğitimi başlığı altında sevgi, sabır, af, merhamet-hoşgörü ve iyilik (salih amel) kavramlarını inceleyip, bu kavramların din eğitimi özelinde önemini vurgulamaya çalışacağız.

3.1.2.1. Sevgi

Sevgi, insan varoluşunun temelini oluşturan asli bir unsurdur. Arapça kökenli "habbe" kavramından türeyen sevgi, buğday, arpa ve üzüm gibi bitkilerin tohumlarını ifade eden bir terimdir. Bu bağlamda sevgi, bitkiler için nasıl ki yaşamın ve çoğalmanın kaynağı olan özü temsil ediyorsa, insanlık açısından da benzer bir işlevi yerine getirir. Tohumdan yoksun bitkilerin gelişip çoğalması mümkün olmadığı gibi, sevgi yoksunluğu da insanlığın, medeniyetin ve bireysel olgunluğun gelişimini imkânsız kılar. Bu çerçevede sevgi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapının inşasında vazgeçilmez bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸

Sevgi, bireyin kalbinde yer edinen derin ve anlamlı bir duygudur; aynı zamanda manevi hayatın temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilir. Gönül merkezli bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde, en yüce sevgi biçimi, Allah'a duyulan sevgidir. Bu sevgi, bireyin inanç dünyasında merkezi bir konuma sahiptir ve iman ile arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Allah sevgisi, yalnızca bir duygu değil, aynı zamanda imanî bir derinliğe işaret eder. Bu bağlamda, sevgi ve iman birbirini besleyen iki temel unsur olarak değerlendirilmektedir. Sevginin varlığı imanı güçlendirmekte, iman ise sevgiyi anlamlandırmakta ve yönlendirmektedir. Dolayısıyla, sevgi olmadan sağlam bir iman yapısından söz etmek mümkün olmadığı gibi, iman olmadan da bu sevginin manevi bir derinliğe ulaşması düşünülemez. Bu karşılıklı ilişki, bireyin inanç, ibadet ve ahlaki yaşamını şekillendiren önemli bir yapı taşı oluşturmaktadır.³⁹

Buruc suresi “Çok bağışlayan, sevgisi geniş, arşın sahibi, şanı yüce ve dilediğini yapan yalnızca O’dur.”⁴⁰ ayetlerinde Allah’ın sevgisinin geniş olduğu

³⁸ Bayraktar Bayraklı, *Kur’an’da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları* (İsatanbul: Bayraklı Yayınları,2007), 231-134.

³⁹ Seyyid Sancak, *Haşr Suresi’nin Din Eğitimi Açısından Yorumu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 66-68.

⁴⁰ Buruc 85/14-16.

vurgulanmaktadır. İnsanoğlu zalim, inkârcı ve nankör de olsa yaptıklarından içtenlikle pişmanlık duyup tövbe ederse yüce Allah da ona karşı sevgi, şefkat ve merhametle muamele edecek, günahlarını bağışlayacaktır.⁴¹ Çünkü Allah, kullarını çok sever ve kullarının yaratılış gayesini unutmayıp ebedi hayatta mutlu olmalarını ister.

Aynı zamanda bu ifade, Allah'ın kullarına yönelik sevgisinin, onların inanç, amel ve niyetlerinden bağımsız olarak, bütün varlıkları kuşatan evrensel bir rahmet niteliği taşıdığını da ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de sıkça geçen "Rahman" ve "Rahîm" sıfatları da bu ilahî sevginin kapsamını ve derinliğini ortaya koyar.

Sevgi kavramı, değerler eğitimi bağlamında bireyin duygusal, ahlaki ve sosyal gelişimini destekleyen temel değerlerden biri olarak kabul edilmektedir. Sevgi; saygı, empati, hoşgörü, paylaşma ve yardımlaşma gibi birçok olumlu değerlerin temelinde yer alan, bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasına zemin hazırlayan bir duygudur.

Değerler eğitimi sürecinde sevgi, bireyin başkalarının hak ve duygularını gözetken, toplumsal barışa katkı sağlayan ve etik davranışlar geliştiren bir birey olarak yetişmesinde önemli bir rol oynar. Sevgi temelli bir değerler eğitimi yaklaşımı, öğrencilerin sadece bilişsel değil, duyuşsal boyutlarını da dikkate alarak, onların daha duyarlı, anlayışlı ve sorumluluk sahibi bireyler haline gelmelerini sağlar.

Bu bağlamda sevgi, değerler eğitiminin hem içeriğini hem de pedagojik yaklaşımını şekillendiren, bireyin insanî yönünü güçlendiren temel bir ilkedir. Eğitim ortamlarında sevgi temelli yaklaşımlar, öğrenme sürecini daha etkili ve kalıcı kılmakla birlikte, bireyin toplumsal yaşama uyumunu da kolaylaştırır.

3.1.2.2 Sabır

Sabır, bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını bilinçli bir şekilde denetleyebilme; karşılaşılan zorluklar, sıkıntılar ve olumsuz durumlar karşısında sükunetini koruyarak tepkilerini kontrol altında tutabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, özdenetim, irade gücü, içsel direnç ve tahammül kapasitesi gibi unsurları içeren çok boyutlu bir psikolojik ve ahlaki tutumdur. Sabır, bireyin kendine hakim olmasını, duygusal tepkilerini yönetmesini ve uzun vadeli

⁴¹ Diyanet, *Kur'an Yolu*, 5/593.

hedefler doğrultusunda kararlılıkla hareket etmesini sağlayan önemli bir değer olarak değerlendirilmektedir.⁴²

Sabır ile iman arasında güçlü, karşılıklı ve tamamlayıcı bir ilişki bulunmaktadır. İslam düşüncesinde sabır, sadece bireysel bir erdem değil, aynı zamanda imanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Nitekim birçok klasik İslam âlimi, sabrı “imanın yarısı” olarak tanımlamış ve inançla sabır arasındaki bu derin bağa dikkat çekmiştir. Bu anlayışa göre, iman bir teslimiyet ve bağlılık hali iken, sabır bu teslimiyetin hayatın zorlukları karşısındaki pratik yansımasıdır.

Sabır, bireyin inancına olan sadakatini ve Allah’a güvenini sürdürebilmesinde temel bir rol oynar. İnanç sahibi kişi, karşılaştığı musibetler, imtihanlar ve beklenmedik gelişmeler karşısında sabır göstererek, imanının gerektirdiği metanetli ve dengeli duruşu sergiler. Bu bağlamda sabır, imanî bir sorumluluk ve ruhsal dayanıklılığın göstergesidir. Aynı zamanda, sabır sayesinde birey, dini yükümlülüklerini istikrarla yerine getirme, nefsani arzularını kontrol etme ve ahlaki erdemlere yönelme konusunda daha dirençli hale gelir.

Kur’an-ı Kerim’de de sabır ile iman arasındaki bu ilişki sıkça vurgulanmakta, sabredenlerin Allah katındaki konumu övülmekte ve sabrın mümin kimliğinin temel özelliklerinden biri olduğu belirtilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de "sabır" kelimesi doğrudan 15 ayette geçmektedir. Ayrıca, aynı kökten türeyen fiil, isim ve sıfatlar yaklaşık 100 ayette yer almaktadır. Bu da sabır kavramının Kur’an’daki önemli yerini ve vurgusunu göstermektedir.

Kur’an’da sabır, sadece bir duygu durumunu değil, aynı zamanda bireyin Allah’a olan teslimiyetini, karşılaştığı zorluklar karşısındaki metanetini ve erdemli davranışını ifade eder. Sabır, insanın imanını güçlendiren, ahlaki olgunluğunu artıran ve toplumsal huzuru destekleyen temel bir erdem olarak öne çıkar. Dolayısıyla sabır, imani bir derinliğe ulaşmak ve inancı davranışa dönüştürmek açısından vazgeçilmez bir değer olarak değerlendirilmektedir.

Buruc suresinde “sabır” kelime direk olarak zikredilmemiştir. Fakat “*Şüphesiz Rabbinin yakalaması pek müthiştir.*”⁴³ ayeti ile inkarcıların mutlaka cezalandırılacağını, Allah’ın azabından kurtulmalarının mümkün olmadığını gösterir. Surenin genelinde ayetlerin tamamını dikkate alındığında; söz konusu

⁴² İbn Manzur, *a.g.e.*, *S-b-r md.*

⁴³ Buruc 85/12.

işkencelere maruz kalıp göğüs geren mü'minlerin imanlarındaki sebatın ve gösterdikleri sabrın karşılığını iki şekilde alacakları, biri cennet nimetleri diğeri de ilahi adaletin gereği olarak kendilerine kötülük eden inkarcıların cezalandırılacağı açıkça ifade edilmektedir. İşkence ve eziyetlere karşı gösterilen sabrın, güzel bir sonla ödüllendirileceği sıklıkla vurgulanmakta; sabredenlerin hem dünyevi hem de uhrevi anlamda mükafatlandırılacağı ifade edilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde, sabreden kimselere Allah'ın yardımının yakın olduğu bildirilmiş ve "güzel akıbet" in sabredenlere ait olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda sabır, bireyin inanç temelli yaşam pratiğinde sürekliliği sağlayan bir değer olarak, hayatın geçici sıkıntılarına karşı ebedi bir huzura ulaşmanın anahtarı olarak görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de başta Buruc suresi olmak üzere bir çok sure ve ayetlerde sabır, bireyin Allah'a karşı kulluk sorumluluklarını yerine getirirken karşılaşabileceği zorluklar, sıkıntılar ve engeller karşısında gösterdiği iradi ve bilinçli dirençtir. Bu kavram, yalnızca bireysel tahammülle sınırlı kalmayıp, insan ilişkilerinde karşılaşılan olumsuz tutumlara, eziyet ve haksızlıklara karşı sergilenen metaneti; Allah'ın koyduğu sınırlara riayet etme çabasında, özellikle de yasakların cazibesine karşı gösterilen irade kontrolünü de kapsamaktadır.⁴⁴

Aynı zamanda bireyin başına gelen bela, musibet ve imtihanlar karşısında ruhsal dengeyi koruma, tevekkül ve teslimiyet içerisinde hareket etme becerisiyle bütünleşen çok boyutlu ve aktif bir davranış biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle sabır, pasif bir bekleyişten ziyade, inançla bütünleşen, ahlaki ilkelere bağlılığı sürdüren ve bireyin dini hayatındaki sürekliliği sağlayan dinamik bir tutumdur.⁴⁵

İnsan sürekli gelişim ve değişim sürecinde olan bir varlıktır. Çilesiz değişme ve gelişme olmaz. Kaliteli insanın yetişmesi bir çile ve bir sabır işidir. Ferdin değişimi ve gelişimi kadar da sosyal değişimin sancıları, belaları ve ızdırapları olacaktır. Bütün bunlar sabır, tahammül ve dayanma ister. Aklın yolunu izleyenler sabretmelidirler. Çünkü sabır bir akıl işidir, aynı zamanda aklın yapısında yer alan dayanma gücünün kendisidir.⁴⁶

⁴⁴ Örnek olarak bkz. Ra'd 13/22; Müddesir 74/7.

⁴⁵ Ahmet Koç, *Kur'an'da İnsan ve Hz. Muhammed*, Rağbet yay. İstanbul 2005, s.203-205.

⁴⁶ Bayraktar Bayraklı, *Kur'an'da Değişim, Gelişme ve Kalite Kavramları*, M.Ü.İ.F. Vakfı yay. İst. 1999, s.61.

Sabırlı bir müslümanın günlük yaşamdaki tutum ve davranışları, dinî inançları doğrultusunda şekillenen bilinçli, dengeli ve erdemli bir yaşam anlayışının yansımasıdır. Böyle bir birey, karşılaştığı zorluklar, gecikmeler, haksızlıklar ya da beklenmedik durumlar karşısında tepkisel davranmak yerine, sükûnetini koruyarak itidalli bir yaklaşım sergiler. Sabır, bu bağlamda yalnızca duyguların bastırılması değil; aynı zamanda bireyin olaylara hikmet eksenli bir bakış açısıyla yaklaşmasını ve davranışlarını ahlaki bir sorumluluk çerçevesinde kontrol etmesini sağlar.

Sabırlı bir müslüman, ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirirken süreklilik ve sebat gösterir; kulluk görevlerinde karşılaşılan güçlükleri imanî bir sorumluluğun parçası olarak kabul eder. Toplumsal ilişkilerde ise hoşgörülü, anlayışlı ve empatik bir yaklaşım benimseyerek, diğer bireylerin hataları ve kusurları karşısında yapıcı bir tutum sergiler. Günlük yaşamda sabır, bireyin hem kendi iç dünyasında ruhsal bir denge kurmasına hem de sosyal çevresinde barışçıl ve saygılı ilişkiler tesis etmesine olanak tanır.

Bu çerçevede sabırlı bir Müslüman, yalnızca bireysel anlamda değil, toplumsal düzeyde de huzur, güven ve istikrarın inşasında katkı sağlayan bir rol üstlenmektedir.

Eğitim ve öğretimin muhatabı olan insan; öğrenme düzeyinde, iletişim ve algı seviyesinde değişiklik gösterebilmektedir. Tüm insanlar birbirine benzemekte, ancak hiçbir insan diğerine benzememektedir. Şahsiyette “tek” oluş esastır. Bu yönüyle insanların duygu ve düşünceleri, psikolojik ve fiziksel yapısı, toplumsal olaylardan etkilenme durumları onların farklı bir şahsiyet kimliği taşıdıklarını göstermektedir.⁴⁷ Bu durum dikkate alınarak eğitimin muhatabı her bir ferdin pedagojik seviyesine, beklenti ve ihtiyaçlarına uygun bir eğitim yöntem ve tekniği kullanmak önem arz etmektedir.⁴⁸

Eğitim ve özelinde din eğitiminde bir eğitimcinin, süreç boyunca ortaya çıkabilecek olumsuz durumlara karşı sabırlı olması gerekmektedir. Beklenmeyen olumsuzluklarla karşılaşılabilme ihtimali gözardı edilmemelidir. Süreç sonunda istenilen hedefe ulaşamama durumu ortaya çıksa bile sabırla yeni strajiler belirleme

⁴⁷ Hasan Mahmud Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali*, Çamlıca yay. İst. 1994, s.38-44.

⁴⁸ Ahmed Koç, *Kur'an'da İnsan ve Hz. Muhammed*, İstanbul, 2005, s.204-206.

çoşkusu hep var olmalıdır. Bu durum hem bir eğitimci hem de eğitimin hedefinde olanlar için geçerlidir.⁴⁹

Sabır, öğretmenlik mesleğinin temel bileşenlerinden biri olup, etkili öğretim ve sağlıklı bir öğrenme ortamının inşasında kritik bir rol oynamaktadır. Sabırdan yoksun bir öğretmenin, öğretme sürecini verimli bir şekilde yürütebilmesi ve öğrenciler üzerinde istenen düzeyde olumlu etki bırakabilmesi oldukça güçtür. Öğrencilerin bireysel farklılıkları, öğrenme hızları ve davranışsal özellikleri karşısında öğretmenin soğukkanlılığını koruması, eğitim sürecinin niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Bu bağlamda, en zorlu ve karmaşık durumlarda dahi sabırlı ve dengeli bir tutum sergileyebilen öğretmenlerin, öğrenciler üzerinde uzun vadeli ve derinlemesine etkiler oluşturabildiği, çeşitli araştırmalar ve gözlemlerle ortaya konmuştur. Dolayısıyla, sabır, öğretmenin mesleki yeterliliğini pekiştiren ve eğitimde başarıyı destekleyen vazgeçilmez bir mesleki erdem olarak değerlendirilmektedir.⁵⁰

3.1.2.3 Af

Sözlükte “yok etmek, silip süpürmek; fazlalık, artık” gibi manalara gelen afv, bir ahlâk ve hukuk terimi olarak genellikle, “kötülük ve haksızlık edeni, suç veya günah işleyeni bağışlama, cezalandırmaktan vazgeçme” anlamlarında kullanılmaktadır.⁵¹

İnsan, yaratılmışlar içerisinde en değerli ve en yetkin varlık olarak kabul edilmekle birlikte, zaman zaman hem yaratıcısıyla olan ilişkilerinde hem de diğer insanlarla ve canlılarla kurduğu etkileşimlerde, kasıtlı ya da kasıtsız biçimde hatalı tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir. Bu durum, insanın sınırlı ve hata yapmaya açık bir varlık oluşunun doğal bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.⁵²

Allah’ın affediciliği, Kur’an-ı Kerim’de çeşitli vesilelerle vurgulanmakta ve bu bağlamda af, hem ilahî bir sıfat hem de yüce bir ahlaki erdem olarak açıkça

⁴⁹ Elif Yılmaz, *Müddesir Suresi’nin Din Eğitimi Açısından Yorumu*, Sonçağ yay. İzmir, 2024. s.37-39.

⁵⁰ Kanad, *Kısaltılmış Pedagoji*, 39-41.

⁵¹ Mustafa Çağrı, “Af”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1988).

⁵² Mehmet Müftüoğlu, “Af, Mağfiret ve Tövbe Kavramlarının Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 3 (2017), s.52-53.

ortaya konulmaktadır. Af, sadece bireysel bir erdem değil, aynı zamanda yüksek bir fazilet örneği, onurlu ve hatta ilahi nitelik taşıyan bir davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Bu yüksek ahlaki tutumu sergilemek, her bireyin kolaylıkla başarabileceği bir durum olmayıp, belirli bir içsel olgunluk ve ahlaki duyarlılık gerektirmektedir.

Bir kimse hata yaptığında ve bağışlanma talebinde bulunduğunda, onu mazur görebilmek, ahlaki erdemlerin en önemlilerinden biri olarak kabul edilir. Bu bağlamda, ilahi bağışlanmaya erişim, Allah'a iman ve samimi bir tevbe şartına bağlanmıştır. Tevbe, sadece dini bir yükümlülük değil, aynı zamanda birey için psikolojik bir iyileşme ve içsel dönüşüm sürecini temsil eden önemli bir terapi aracıdır. Affetme ve affedilme ihtiyacının karşılanmasından doğan manevi doyum, insanın temel fizyolojik ihtiyaçları kadar değerli bir tatmin kaynağıdır.

Kur'an-ı Kerim'de, insanın hatalardan tamamen arınmış bir varlık olmadığı sıkça vurgulanmakta ve bu nedenle başkalarının kusurlarını affetme, hoşgörülü olma ve bağışlayıcı bir tutum sergileme, öncelikle Hz. Peygamber'e, dolayısıyla tüm inananlara öğütlenmektedir. Bu anlayışa göre, yanılmaz ve kusursuz olan tek varlık Allah'tır ve mutlak affetme yetkisi de yalnızca O'na aittir. Bu ilahi nitelik, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bağışlayıcılığın örnek alınması gereken yüce bir değer olduğunu göstermektedir.⁵³

Buruc suresi, *“Çok bağışlayan, sevgisi geniş, arşın sahibi, şanı yüce ve dilediğini yapan yalnızca O'dur.”*⁵⁴ ayetinde Allah'ın affetme sıfatına vurgu yapılmıştır. Mü'minlere işkence ve eziyetlerde bulunan inkarcılara karşı tövbe kapısı aralanmıştır. Tövbe edip af dilemelerini neticesinde bağışlanacakları işaretini verilmektedir.⁵⁵ Allah, en yüce affedicidir ve kullarının hatalarını, yanlışlarını, günahlarını pişman olduklarında-af dilediklerinde affeder. Surenin önceki ayetlerinde ise tövbe etmeyip yaptığı hatada ısrarcı olan inkarcılar için cehennem azabı-yakıcı azap gibi bir sonun vurgusu da yapılmaktadır.

Din eğitimi bağlamında affetme, bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasına imkân tanıyan, ahlaki gelişimini ve inanç temelli davranışlarını şekillendiren önemli bir ilkedir.

⁵³ Mehmet Fatih Göztok, *Kur'an'da Af Kavramı-Gerekliği ve Sınırları* (Van: Yüzüncü Yıl Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lians Tezi, 2014), 12-15.

⁵⁴ Buruc 85/14-16.

⁵⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, c.21, 29.

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinde affedicilik, temel ahlaki değerler arasında sayılmış; bireylerin aralarındaki ilişkilerde bağışlayıcı olmaları teşvik edilmiştir. "Affet ki affedilesin" anlayışı, İslam ahlakında merkezi bir yer tutmakta ve din eğitimi süreçlerinde bireyin bu bilinci kazanması amaçlanmaktadır. Din eğitimi, bireyde yalnızca bilgi aktarımını değil; aynı zamanda manevi, ahlaki ve duyuşsal alanlarda da olumlu davranış değişikliği oluşturmayı hedeflediğinden, affetme değeri bu eğitimin temel bileşenlerinden biri olarak ele alınmaktadır.

Affetme, bireyde empati, merhamet ve sabır gibi değerlerin gelişimini desteklerken, toplumsal düzeyde ise kin, düşmanlık ve ayrışmanın önlenmesine katkı sunar. Eğitim ortamlarında affetme davranışını içselleştiren öğrenciler, daha barışçıl, anlayışlı ve uzlaşmacı bireyler olarak yetişmekte; bu da hem sınıf içi ilişkilerde hem de toplumsal yaşamda olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

Sonuç olarak, affetme, din eğitiminin sadece teorik değil, aynı zamanda pratik ve yaşantıya dayalı yönünü yansıtan, bireyin manevi gelişimini destekleyen ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan temel bir değerdir. Bu nedenle eğitim ve özelinde din eğitiminde süreç boyunca affetme kavramının/değerinin bilinçli bir şekilde rehber edinilmesi önem arz etmektedir.

3.1.2.4 Merhamet-Hoşgörü

Duygular, bireyin sosyal yaşamındaki etkileşimlerini belirleyen temel unsurlardan biridir. Bireyin toplumsallaşma sürecinde ve kişilik özelliklerinin biçimlenmesinde duyguların yönlendirici ve belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Duygular, bireyin çevresindeki olayları algılama, değerlendirme ve yorumlama biçimini etkileyerek, bu değerlendirmeler doğrultusunda belirli davranış kalıplarını sergilemesine zemin hazırlar.

İnsan, sosyal yaşamında çeşitli duygusal deneyimlerin etkisi altında kararlar almakta ve eylemlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, bireyin sosyalleşme süreci, sadece bilişsel değil, aynı zamanda duyuşsal faktörlerin de etkisiyle şekillenmektedir. Söz konusu duygular arasında merhamet, toplumsal yaşamda öne çıkan, hem bireyler arası ilişkilerde hem de toplumsal yapının bütünlüğünde önemli işlevler üstlenen temel bir duygudur. Merhamet, empati, yardımseverlik ve hoşgörü

gibi değerlerin gelişmesine katkı sağlayarak bireyin sosyal uyumunu güçlendiren ve toplumsal dayanışmayı destekleyen bir unsur olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶

Merhamet, bireyin başka bir canlının acı, sıkıntı ya da olumsuz bir durum içinde olduğunu fark etmesiyle ortaya çıkan ve bu durumu hafifletmeye yönelik yardım etme isteğini içinde barındıran, bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenleri olan çok boyutlu bir insani duygudur. Bilimsel bağlamda merhamet, psikoloji, sosyal bilimler, nörobilim ve ahlak felsefesi gibi farklı disiplinlerde ele alınmakta ve çeşitli boyutlarıyla tanımlanmaktadır.

İnsandaki merhamet duygusu, öncelikle empatik farkındalıkla kendini gösterir. Birey, karşısındaki kişinin yaşadığı olumsuz durumu sadece gözlemlemez, aynı zamanda bu durumu kendi iç dünyasında duygusal olarak deneyimleyerek, acıya ortak olma eğilimi geliştirir. Bu duygu, bireyin yardım etme, destek olma veya acıyı hafifletme yönünde davranış geliştirmesine zemin hazırlar. Dolayısıyla merhamet, salt bir duygulanım değil, davranışa dönüşme potansiyeli taşıyan prososyal bir tutumdur.

Merhametin insandaki yansımaları yalnızca bireyler arası ilişkilerde değil, aynı zamanda toplumsal yapının etik temellerinde de gözlemlenebilir. Merhametli birey, çevresine karşı daha duyarlı, anlayışlı ve hoşgörülü bir tutum geliştirir. Bu durum, sosyal dayanışma, yardımlaşma ve adaletin tesisi gibi kolektif değerlere katkı sağlar. Eğitim, sağlık, hukuk ve sosyal hizmet gibi alanlarda görev yapan bireylerin mesleki etik davranışlarının temelinde de sıklıkla merhamet duygusunun etkili olduğu görülmektedir.

Ayrıca, merhamet duygusu bireyin ruh sağlığı açısından da önemli sonuçlar doğurur. Araştırmalar, merhametli bireylerin daha yüksek düzeyde yaşam memnuniyeti, empatik tutum ve psikolojik esneklik gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Merhamet, bireyin sadece diğerlerine değil, aynı zamanda kendisine karşı da şefkatli ve kabul edici olmasını sağlayarak içsel huzuru ve psikolojik iyilik halini destekler.

Merhamet duygusu insan doğasının temel bileşenlerinden biri olarak, bireyin hem kişisel gelişimini hem de toplumsal bütünleşmesini olumlu yönde etkileyen çok yönlü bir değerdir. Bu duygu, etik davranışın, sosyal sorumluluğun

⁵⁶ Özlem Çevik, “Merhametin Üç Yönelimi ile Tanımlanması”, *Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*/2 (24 Haziran 2022), 250-251.

ve insani duyarlılığın yapı taşı olarak, bireyde derin ve kalıcı yansımalar bırakmaktadır.⁵⁷

Kur'an-ı Kerim'de merhamet kavramı, hem Allah'ın sıfatları hem de insanın ahlaki sorumluluğu bağlamında kapsamlı bir şekilde ele alınmakta; bu yönüyle merhamet, İslam ahlak düşüncesinin ve ilahi-insani ilişkinin merkezinde yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de merhamet kavramı, hem Allah'ın en yüce sıfatlarından biri olarak hem de insanın ahlaki yükümlülüğü bağlamında çok katmanlı bir şekilde ele alınmıştır. İlahi rahmetin sınırsızlığı, insanlara da kendi yaşamlarında bu rahmeti yansıtma sorumluluğunu yüklemektedir. Bu yönüyle merhamet, Kur'an'da sadece bireysel bir erdem değil, aynı zamanda toplumsal adaletin, barışın ve insaniyetin temel taşı olarak konumlandırılmıştır. Arapça'da "rahmet" kökünden türeyen merhamet, Kur'an'da "rahmet", "rahman" ve "rahim" gibi kavramlarla ifade edilir.

Kur'an'da "Rahmân" ve "Rahîm" isimleri, Fatiha Suresi başta olmak üzere Buruc suresi ve Kur'an'ın pek çok suresinde Allah'a nispet edilen yüce sıfatlardandır. "Rahman", Allah'ın bütün varlıkları kapsayan evrensel merhametini; "Rahim" ise müminlere yönelik özel şefkatini ifade eder. Bu bağlamda merhamet, Allah'ın hem yaratıcı hem de yönlendirici işlevinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Buruc suresinde ve daha bir çok Kur'an ayetlerinde; Allah'ın rahmetinin gazabını aştığı⁵⁸ ve rahmetinin her şeyi kuşattığı⁵⁹ vurgulanarak, affedici ve bağışlayıcı yönü öne çıkarılmıştır. Bu ayetler, Allah'ın merhametini sınırsız ve süreklilik arz eden bir ilahî lütuf olarak tanımlar.

Merhamet, eğitim ve özelinde din eğitiminde öğretmen-öğrenci ilişkilerinin sağlıklı biçimde kurulmasında temel bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar. Pedagojik yaklaşımda sevgi ve anlayışın temelini oluşturur; içerik düzeyinde ise dini değerlerin içselleştirilmesini kolaylaştırır. Bu bağlamda merhamet, din eğitiminin yalnızca teorik değil, aynı zamanda yaşantıya dayalı ve duyuşsal yönünü besleyen temel bir yapı taşı olarak değerlendirilmelidir.

Din eğitimi, yalnızca bilgi aktarma süreci değil, aynı zamanda bireyin duyuşsal, ahlaki ve manevi gelişimini hedefleyen bütüncül bir oluşum alanıdır. Bu bağlamda merhamet, din eğitimi sürecinde hem öğretici hem de eğitici boyutuyla

⁵⁷ Çevik, "Merhametin Üç Yönelimi İle Tanımlanması", 251-255.

⁵⁸ A'râf 7/156.

⁵⁹ A'râf 7/156; Gâfir 40/7.

işlevsel bir rehberlik işlevi üstlenmektedir. Eğitimcinin merhamet temelli yaklaşımı, öğrenciye değer verildiğini hissettirerek güven temelli bir öğrenme atmosferi oluşturur. Bu, özellikle dini duyarlılığın geliştiği eğitim ortamlarında, öğrenciye dayatma ve korkutma yerine sevgi, anlayış ve hoşgörü yoluyla yaklaşmayı mümkün kılar. Bu yönüyle merhamet, öğretim sürecinde şefkat temelli bir disiplini ve insani temellere dayanan bir otoriteyi mümkün kılar.⁶⁰

Din eğitimi, bireyin değer yönelimlerini şekillendirme sürecinde önemli rol oynar. Bu süreçte merhamet, bireyin başkalarına karşı duyarlılık geliştirmesi, sosyal sorumluluk bilinci kazanması ve empati yeteneğinin güçlenmesi açısından temel bir ahlaki rehber olarak işlev görür. Kur'an ve sünnette sıklıkla vurgulanan merhamet anlayışı, bireylerin sadece yakın çevresine değil; tüm insanlara, hayvanlara ve doğaya karşı da duyarlı ve koruyucu bir tutum geliştirmesini destekler.

3.1.2.5 İyilik (Salih Amel)

İyilik, bireyin hem kendi vicdanında hem de içinde yaşadığı toplumsal yapı içerisinde değerli ve anlamlı kabul edilen, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılık gösteren, karşılıksız olarak yapılan erdemli davranışların bütünüdür.

İyilik, ilahi rızayı kazanmak amacıyla yapılan, başkalarına fayda sağlayan her türlü söz, davranış ve tutum olarak da tanımlanır. Pek çok inanç sisteminde olduğu gibi İslam inancında da iyilik, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluğun bir gereğidir. Salih amel kavramı ise, bu davranışların inanç temelli ve Allah rızasına yönelik olarak yapılan şeklidir. Dolayısıyla salih amel, iyiliğin dini anlamda amaçlı ve bilinçli bir tezahürüdür.

Salih amel, Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla “iman edenler ve salih amel işleyenler” şeklinde geçen bir kavram olup, bireyin inancını davranışlarına yansıtması anlamına gelir. “Salih”, Arapça'da “düzgün, yararlı, bozulmamış” anlamına gelir; “amel” ise eylem, davranış demektir. Salih amel, Allah'a imanla birlikte yapılan ve toplumsal fayda gözetken her türlü davranışı kapsar. Bir bağlamda Allah'ın emir ve yasakları diyebiliriz.⁶¹ İmanın var olması ile birlikte salih amel vardır ve iman ne kadar önem arz ediyorsa salih amel de o kadar önemlidir. Bu

⁶⁰ Recep Akakuş, “*Din Eğitimi Açısından Kehf Suresi*”, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 30-40.

⁶¹ Süleyman Uludağ, “Amel”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 13.

önemi Kur'an da en çok tekrar eden kelimeler arasında olmasından da çıkartabiliriz.⁶²

İnsanı isyana götürmeyen, zararlı olmayan, günaha sevk etmeyen, iyi niyetle yapılan eylemler sonuç olarak ibadete, iyiliğe (salih amele) dönüşür.⁶³ Burada en önemli ölçütlerden bir tanesi de insanın bir eylemi yaparken ki niyetidir. Örnek vermemiz gerekir ise yolda bulunan bir taşı gece karanlık saatlerde bir insanın ayağına takılmaması için yol kenarına çekmek bir salih ameldir. Kur'an'ı Kerim'e göre insanın yaratılış sebebi ve evrenin yaratılış sebebi salih amel üzerine eylemlerin yapılmasıdır.⁶⁴

Din eğitimi, bireyin yalnızca inanç dünyasını değil, aynı zamanda ahlaki, sosyal ve davranışsal boyutlarını da şekillendirmeyi amaçlayan bütüncül bir süreçtir. Bu bağlamda iyilik ve salih amel kavramları, hem eğitimin değer temelli yönünü güçlendiren hem de bireyin dini bilgi ve inançlarını yaşantıya dönüştürmesini sağlayan temel ilkeler arasında yer almaktadır. İyilik ve salih amel, bireyin inancını somutlaştırma biçimi olarak, din eğitiminin hedeflediği davranış değişikliğinin ahlaki ve pratik yansımasıdır.

Din eğitimi sürecinde iyilik kavramı, öğrencilerin başkalarına karşı empati geliştirmelerine, sosyal ilişkilerinde duyarlı ve yardımsever bireyler olmalarına katkı sağlar. Bu çerçevede iyilik, din eğitiminin yalnızca teorik değil, aynı zamanda uygulamalı bir öğrenme süreci olarak işlev görmesine olanak tanır.

Salih amel kavramı, dini inançların bireyin günlük yaşamına yansımasını ifade eden önemli bir terimdir. Kur'an-ı Kerim'de sıkça "iman edenler ve salih amel işleyenler" (örneğin: Bakara, 2/25; Nisa, 4/57) ifadesiyle birlikte anılması, inancın davranışla tamamlanması gerektiğini vurgular. Din eğitimi, öğrencinin Allah'a olan imanını yalnızca bilişsel düzeyde değil, davranışsal düzeyde de içselleştirmesini amaçladığından, salih amel kavramı bu sürecin yapı taşı konumundadır. Salih amel, bireyin ibadet, ahlak ve sosyal sorumluluk gibi alanlarda aktif ve bilinçli bir tutum geliştirmesini teşvik eder.

⁶² Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Pınar Yayınları, 1991, s.270

Nusrettin Yılmaz, *Andragojik Açidan Bir Değer Olarak Salih Amel, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, c.20, s.669.

⁶⁴ Hasan Keskin, *Fatır Suresi 10. Ayeti Bağlamında Tevhid Sözü ile Salih Amel İlişkisi Üzerinde Bazı Değerlendirmeler, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/2-2009, s.124-125

Günümüz din eğitiminde değerler eğitimi ile dini içeriklerin bütünleştirilmesi, bireyde kalıcı tutum ve davranış değişikliği oluşturma açısından önemlidir. İyilik ve salih amel, bu değer temelli yaklaşımın merkezinde yer alır. Bu kavramlar aracılığıyla öğrenci; sadece doğruyu öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda doğru olanı yapma sorumluluğunu da kazanır. Böylelikle birey, etik duyarlılığı yüksek, toplumsal sorunlara karşı bilinçli ve ahlaki değerlere bağlı bir kişilik geliştirir.

Din eğitimi verilirken iyilik ve salih amel kavramlarının işlenmesi, öğretim sürecini anlam temelli ve öğrencinin hayatıyla bağlantılı hale getirir. Bu kavramlar, öğretmenin rehberliğinde öğrencilerin dini metinlerle ilişki kurmasını, bu metinlerdeki değerleri kendi yaşantılarına aktarmasını kolaylaştırır. Aynı zamanda ahlaki örnek olaylarla desteklenen öğretim yöntemleriyle iyilik ve salih amel davranışlarının içselleştirilmesi sağlanabilir.

İyilik ve salih amel kavramları, din eğitimi sürecinin hem içeriğini hem de amacını belirleyen temel değerlerdir. İyilik, bireyin sosyal yaşamda erdemli davranışlar geliştirmesine katkı sunarken; salih amel, bu davranışların iman temelli bir niyetle gerçekleştirilmesini sağlar. Bu iki kavram, bireyin inancını hayatın tüm alanlarına yansıtmasını sağlayarak, din eğitiminin bilgi, tutum ve davranış boyutlarını bir bütün halinde gerçekleştirmesine olanak tanır. Bu nedenle, etkili ve nitelikli bir din eğitimi sürecinde iyilik ve salih amel kavramlarının merkezi bir rol oynaması kaçınılmazdır.

3.2 İslam Eğitiminin İlke ve Metodları

İlke, kelime anlamı olarak “*sonuca veya amaca ulaşmak üzere bir etkinliğe başlarken, etkinliğin hareket noktasını teşkil eden ve etkinlik sürecinde de ona kılavuzluk edip yol gösteren öncü fıkirdir.*”⁶⁵ Bu tanımdan yola çıkarak ilke kavramının bir “rehber olma” özelliği vurgulanmaktadır diyebiliriz. Bir eğitimcinin eğitim süreci boyunca ihtiyaç hissettiği bu rehberlik görevini de eğitim ilkeleri üstlenmektedir. Bu görev de eğitim faaliyetlerinin daha düzenli ve sistematik bir şekilde yürütülmesine yardımcı olur.⁶⁶

⁶⁵ N. Kemal Önder, *Öğretimde Program, İlke ve Yöntemler*, (İstanbul: 1992), 45.

⁶⁶ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hz.İbrahim*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 56-57.

Metot kavramı ise sözlükte, “usul, yol, yöntem, tarz” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak da “*araştırma yoluyla bulunup ortaya konabilecek müşahhas sebep-sonuç ilişkilerini, mümkün olduğu takdirde bu ilişkilerin temelinde yer alan ilmi kanunları, dayandıkları değişmez sebep-sonuç münasebetlerini tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol*”dur.⁶⁷

Din eğitiminde İslam’ın temel kaynaklarından biri olan Kur’an, eğitimcilere rehberlik niteliğinde olan temel ilke ve yöntemler sunmaktadır. Eğitim faaliyetinin muhatap kitlesi insandır ve insan, sürekli gelişim arz eden dinamik bir yapıya sahiptir. Eğitimin de tıpkı insan gibi dinamik olma özelliği, bu yöndeki gelişmeleri kaçınılmaz kılmıştır. Bu gelişmeler gerek genel eğitim gerekse İslam eğitimi noktasında hangi bilginin nasıl, en doğru ve en hızlı şekilde verilmesi gerektiği ile ilgili yöntem ve teknikler sunmaktadır.⁶⁸

Çeşitli ve aktif yöntemlerin eğitimciler tarafından etkili bir şekilde kullanılması, öğrenme sürecini önemli ölçüde iyileştirir. Farklı yöntemler, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine hitap eder ve derse katılımı artırır. Ayrıca, öğretim sürecinde çeşitlilik sağlamak, öğrencilerin motivasyonunu ve ilgisini artırarak daha derin bir öğrenme deneyimi sunar. Eğitimcilerin bu teknikleri benimsemesi, öğrenmeyi daha etkili ve eğlenceli hale getirebilir. Çünkü bir bilgi ne kadar değerli ise o bilgiyi aktarma ilkesi ve yöntemi de o kadar değerlidir.⁶⁹

Genel eğitimin olduğu gibi İslam eğitiminin de kendine has ilke ve metotları vardır. Bu vesile ile bu bölümde Buruc Suresinde öne çıkan ilke ve metotları ele alacağız.

3.2.1 Öğretim İlkeleri

3.2.1.1 Açıklık İlkesi

Eğitimde açıklık ilkesi, öğrenme sürecinin şeffaf ve anlaşılır olmasını vurgular. Bu ilke, eğitim materyallerinin, hedeflerinin ve öğretim yöntemlerinin net bir şekilde ortaya konmasını aynı zamanda öğrencilerin, öğrenme süreçlerini ve

⁶⁷ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, (İstanbul, 1978), 3. kitap

⁶⁸ Suat Cebeci, “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitimi Dergisi* Cilt:8/No:19 (Haziran 2010)

⁶⁹ Hatice Avanoğlu, *Kalem Suresi’nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Kastamonu: Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4-5.

hedeflerini anlamalarına, motivasyonlarını arttırmalarına ve daha etkili bir öğrenme deneyimi elde etmelerine katkı sağlar.

Açıklık ilkesi, aynı zamanda öğretmenlerin de uygulamalarını değerlendirebilmeleri ve gerektiğinde düzeltmeler yapabilmeleri için önemlidir. Bu ilke doğrultusunda eğitim ortamlarında açık iletişim, geri bildirim ve değerlendirme süreçleri teşvik edilir. Bu sayede öğrenciler, öğrenme süreçlerinde daha aktif bir rol alabilirler.

Bu ilke, aynı zamanda öğrenme ve öğretme süreçlerinin etkili olabilmesi için duyuların hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır. Konu içeriğinin açık ve anlaşılır bir şekilde somutlaştırılmasını, öğrenme sürecinde farklı duyu organlarına hitap eden öğretim yöntemlerinin kullanılmasını öngörür. Beş duyu aracılığıyla elde edilen bilgiler, öğrenmeyi derinleştirir ve pekiştirir. Öğrenme, sadece zihinsel bir süreç değil, aynı zamanda duygusal ve fiziksel bir deneyimdir.⁷⁰

Buruc Suresinde de bu ilkenin örneklerini görmekteyiz. Örneğin; *“Mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara işkence edip de sonra tövbe etmeyenler var ya, işte onları cehennem azabı, yakıcı azap beklemektedir.”*⁷¹, *“ İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince onlar için altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur.”*⁷² Bu ayetler özelinde Allah, insana davranışlarının neticesini sebep-sonuç bağlamında açıkça ifade etmiştir. İyi davranışlarda bulunan insanlara cennet vaat edilirken, kötülük yapıp ve bu yoldan dönmeyen insanların sonu cehennem olarak beyan edilmiştir. Dolayısıyla bu ayetler açıklık ilkesine bağlı olarak mesajın şeffaf ve anlaşılır şekilde alıcıya iletildiğini gösterir.

3.2.1.2 Bilinenden Bilinmeyene İlkesi

Bu ilke, eğitimde önceki bilgilerin kullanılmasının önemini vurgular. Öğrencilerin, konuyla ilgili mevcut bilgilerini ve deneyimlerini değerlendirerek öğrenmeye başlaması, yeni bilgilerin daha anlamlı ve kalıcı hale gelmesini sağlar. Bu yaklaşım, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını artırır ve bilgiyi içselleştirmelerini kolaylaştırır. Önceden bilinenlerle yeni bilgiler arasında kurulan

⁷⁰ Etem Yeşilyurt, “Öğretmenin Pusulası: Genel Öğretim İlkeleri”, *Ekev Akademi Dergisi* /Sayı 83 (2020), 274- 276.

⁷¹ Buruc 85/10.

⁷² Buruc 85/ 11.

bağlantılar, öğrenmeyi derinleştirir ve öğrencinin konuya olan ilgisini artırır. Bu nedenle, öğretim stratejileri bu ilkedden faydalanarak planlanmalıdır.⁷³

Bu düşünce, öğretim yöntemleri açısından oldukça önemli bir noktaya işaret ediyor. İnsanların yeni bilgileri anlamaları için, daha önce bildikleriyle bağlantı kurmaları gerekiyor. Tanıdık, bilindik kavramlar ve örnekler üzerinden ilerlemek, öğrenmeyi kolaylaştırıyor.⁷⁴

Kur'an-ı Kerim'in anlatımında bu ilkeyi sıkça görmekteyiz. İslam eğitiminde Kur'an, özelinde baktığımızda insanları bilgilendirme ve düşündürme amacı güderek, mevcut bilgileri ve deneyimleri kullanmalarını teşvik eder. Eski bilgiler, insanın düşünce yapısını şekillendirir ve yeni anlayışlar geliştirmesine olanak tanır. Bu bağlamda, Kur'an'daki ayetler, insanın evrendeki yerini, Allah'ın varlığını ve bilgeliğini anlamasına yardımcı olacak şekilde, akıl yürütmeye ve gözlem yapmaya yönlendirir. Bu süreç, bireyin kendi içsel yolculuğunda ve inanç gelişiminde önemli bir rol oynar.⁷⁵

Buruc Suresi, özellikle geçmişteki olayları ve toplumları örnek vererek, insanlara doğru yolu göstermeyi amaçlar. Yani bilinen mevcut bir olaydan bilinmeyene ulaşmak istenir. Örneğin, “*O çukurları, alev alev yanan ateş çukurlarını hazırlayanlar mahvolmuşlardır!*” ayetinde sözü edilen “Ashabü'l-uhud” (İslamiyet'ten önceki devirde müminleri dinlerinden döndürmek için ateş dolu hendeklere atarak işkence yapan kimseleri ifade eder.) olgusu gibi.

Diğer bir örnek ise; “*Orduların, Firavun ve Semud'un haberi sana ulaştı mı?*” ayetidir.

Ayetlerde, tarihsel olaylara ve insanların karşılaştığı zor durumlara atıflar yapılırken, bu olayların arka planındaki hikmetler ve sonuçları üzerinde durulur. Bu şekilde, bilinen tarihsel figürler ve olaylar üzerinden, daha derin anlamların keşfedilmesi sağlanır.

⁷³Namık Kemal Önder, *Öğretimde Program, İlke ve Yöntemler* (Kendi Yayını, 1989), 30-40.

⁷⁴Gülizar Soyudoğru Mücahit, *Yasin Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Sivas: Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 45.

⁷⁵Mücahit Yılmaz, *Din Eğitimi Açısından Vakıa Suresi'nin Yorumu* (Ankara: Serüven Yayınevi, 2024), 58-59.

3.2.1.3 Eğitimin Gücünün Sınırlılığı İlkesi

Eğitimin gücü üzerine yapılan tartışmalar oldukça kapsamlıdır. Eğitim; bireylerin bilgi, beceri ve değerler kazanmasını sağlarken, aynı zamanda onların düşünce yapısını ve davranışlarını da şekillendirme potansiyeline sahiptir. Eğitim savunucuları, doğru eğitim yöntemleriyle istenilen şahsiyet özelliklerinin kazandırılabilereğini belirtirken, eğitim sürecinin etkili olması için uygun bir ortam, motivasyon ve bireyin katılımının önemini vurgular.

Genel eğitim ve özelinde din eğitimi, tarihi boyunca insanda kalıcı değişikliğin olup olmayacağı ya da verilen eğitimin kişide ne derecede etkili olduğu gibi konularda tartışmalara maruz kalmıştır. ⁷⁶

Eğitim bireylerin müspet kabiliyetlerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda menfi yönelimlerin engellenmesi veya zararsız hale getirilmesinde de önemli bir rol oynar. Eğitim, bireylerin eleştirel düşünme becerilerini artırır, empati duygusunu geliştirir ve sosyal normlara uygun davranışları teşvik eder. Bu sayede, bireylerin olumsuz davranışları benimseme olasılığı azalır ve toplumda daha sağlıklı bir etkileşim ortamı oluşur. Eğitimin bu iki yönü, bireylerin hem kişisel gelişimlerine hem de toplumsal bütünlüğe katkıda bulunur. ⁷⁷

Öte yandan, eğitimin birey üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu savunanlar, bireyin kişisel deneyimleri, aile yapısı, sosyal vre ve kültürel faktörlerin de davranış değişikliği üzerinde büyük bir rol oynadığını ne sürerler. Bu görüşe göre, eğitim yalnızca bir araçtır ve bireyin içsel motivasyonu ve çevresel etkenler, davranış değişikliği için daha belirleyici olabilir.

Bu iki bakış açısı arasında bir denge bulmak, eğitimin etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Eğitim, bireylerin potansiyelini açığa çıkarmak için kritik bir araçtır; ancak bu süreçte diğer etkenlerin de göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. ⁷⁸

Kur'an, eğitimin önemine vurgu yapar ve insanların bilgiye açık olup olmadığını sorgular. Eğitime açık olanlar, bilgiye ve hakikate yönelmeye hazırken, eğitimi reddedenler "kr" ve "sağır" olarak tanımlanır. Bu benzetme, kişinin manevi ve entellektüel gelişimini engelleyen bir durumu ifade eder. Eğitimin kabul,

⁷⁶ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hz.İbrahim*, (İstanbul: amlıca Yayınları, 2013), 66.

⁷⁷ Halis Ayhan, *Eğitim Bilimine Giriş*, (İstanbul: şule Yayınları), 30-35.

⁷⁸ Kanad, *Kısaltılmış Pedagoji*, 30-35.

insanın kendini geliştirmesi ve doğru bilgiye ulaşması açısından kritik bir öneme sahiptir. Kuran-ı Kerim’de bu tema, birçok ayette ve kıssada işlenmektedir.⁷⁹

Konu ile ilgili olarak Buruc suresinde geçen Ashab-ı Uhud olgusu, bize eğitimin gücünün sınırlı olduğu ilkesini ve muhatapların ise ilahi mesaja kapalı olduğunu göstermektedir.

Eğitim, bireylerin potansiyelini geliştirmeye yönelik güçlü bir araçtır ancak herkesin öğrenme tarzı ve motivasyonu farklıdır. Bazı bireyler, mevcut yöntemlerle etkili bir şekilde eğitilemeyebilir. Bu durum, çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir; bireyin geçmiş deneyimleri, ilgi alanları veya destek sistemleri gibi etkenler önemli rol oynar.

Eğitim, bir süreçtir ve herkesin bu süreçten aynı şekilde faydalanmasını beklemek gerçekçi olmayabilir. Her bireyin kendine özgü bir öğrenme yolu vardır ve bu yolun keşfedilmesi gerekebilir.

Buruc suresinde geçen, Firavun ve Semud kıssaları ile Ashab-ı Uhud olgusu bize toplumların tarih boyunca eğitim süreçlerinin sonunda farklılık arz edebileceğini ortaya koyan örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada ilahi bir eğitim söz konusudur fakat bu eğitimden istenilen ve beklenen sonuç alınamamıştır. Bu da eğitim sürecinin ne kadar kusursuz olsa da muhabı etkileyen çeşitli sebeplerden dolayı sınırlı bir sonuca ulaştığını göstermektedir.

3.2.2. Öğretim Metodları

3.2.2.1. Örnek Olay (Firavun ve Semud Olgusu - Ashab-ı Uhud Olgusu)

Örnek olay incelemesi, genellikle eğitim, psikoloji ve sosyal bilimler alanlarında sıkça kullanılan bir öğretim yöntemi olup, bu yöntemle gerçek hayattan alınan olaylar üzerinden bireylerin belirli bir problemi analiz etmeleri ve çözüm yolları geliştirmeleri amaçlanır. Bu yöntem, hedef kitlenin ya da muhatapların olaylara daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşmalarını, olayları analiz etmelerini ve çözüm geliştirmelerini sağlar. Örnek olay yönteminin eğitim-öğretim sürecinde ise birtakım amaçları bulunmaktadır.⁸⁰

Bu amaçları şöyle sıralayabiliriz:

⁷⁹ Hud 11/24. , Furkan 25/73.

⁸⁰ Mürüvvet Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Ankara 1990, s. 91-93.

•**Olayı Genel Bir Perspektiften İncelemek:** Örnek olay incelemesi, kişisel yargılardan ve duygusal bağlardan uzaklaşarak, olayın tüm yönleriyle ele alınmasını sağlar. Hedef kitle; olayın nedenlerini, sonuçlarını ve olası çözüm yollarını objektif bir şekilde tartışır.

•**Karar Verme Süreci Geliştirme:** Bu yöntem, muhatapların karar verme, seçme ve sonuç çıkarma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Olayla ilgili çeşitli çözüm yolları önerilerek, alternatif düşünme becerisi pekiştirilir.

•**Problem Çözme Yeteneğini Artırmak:** Hedef kitle ya da muhataplar, karşılaşılan bir durumu çözebilmek için farklı stratejiler geliştirmeye çalışır. Bu süreç, analitik düşünme ve yaratıcı çözüm üretme yeteneklerini güçlendirir.

Örnek olay incelemesinde gerçek bir olay ile hayali bir olay arasındaki fark, olayın doğruluğu ve geçerliliği açısından önemlidir. Gerçek yaşanmış bir olay, o dönemin koşullarını, bireylerin tecrübelerini ve somut verilerini içerdiğinden, daha somut ve güvenilir bir analiz sağlar. Gerçek olaylar, hem teoriyle pratik arasındaki bağı kuvvetlendirir hem de daha geniş bir bağlamda analiz edilebilecek çeşitli faktörleri gözler önüne serer.

Hayali bir olay ise daha esnek ve yaratıcı bir yaklaşım sunabilir ancak çoğu zaman teorik ya da soyut bir düzeyde kalabilir. Bu tür olaylar, özellikle öğrencilerin veya araştırmacıların belirli bir konuya odaklanarak yeni bakış açıları geliştirmeleri için faydalı olabilir. Ancak hayal ürünü olaylar, gerçek dünyadaki dinamikleri ve sonuçları doğru yansıtmayabilir, dolayısıyla daha dikkatli bir şekilde analiz edilmelidir.

Özetle, örnek olayların gerçekliğe yakın olması, öğrenme sürecini daha etkili ve anlamlı kılar. Gerçek olaylar üzerinden yapılan incelemeler, hem teorik bilgiyi pratiğe dökmek hem de çözüm önerileri geliştirmek açısından daha güçlü ve uygulanabilir sonuçlar doğurur.

Din ve ahlaki hükümleri içeren konularda örnek olay incelemesi, bireylerin hem kendilerini hem de başkalarını daha objektif bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı olabilir. Bu tür bir inceleme, bireylere etik ve dini ilkelere dayanarak

doğruyu yanlıştan ayırt etme becerisi kazandırır. Ayrıca, inanç ve tutumların, bir kişinin eylemleriyle ne denli ilişkili olduğunu anlamalarına yardımcı olur.⁸¹

Kur'an-ı Kerim'de örnek olaylar, insanlara iman, ahlak ve sosyal hayatta doğru yolu göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Bu olaylar, genellikle tarihsel süreçlerden alınan örneklerle desteklenir ve bu sayede teorik bilgiler, somut yaşantılarla insanlara aktarılır. İman konularında anlatılan bu tür olaylar, bireylerin inançlarını güçlendirecek, onlara doğruyu ve yanlış ayırt etmede yardımcı olacak mesajlar içerir.

Örnek olaylar, aynı zamanda insan psikolojisini ve toplumsal dinamikleri anlamada da önemli bir rol oynar. Kur'an'daki kıssalar, farklı zaman ve mekânlarda yaşamış insanların davranışlarını ele alır ve bu davranışların sonuçlarını gösterir. Bu sayede sadece geçmişte yaşanmış olaylar değil, aynı zamanda her zaman geçerli olan evrensel ahlaki ilkeler de ortaya konur.

Örneğin, peygamberlerin hayatlarına dair kıssalar, iman etmenin zorlukları ve müminlerin karşılaştıkları engeller üzerinden çok sayıda ders sunar. Hz. Nuh'un sabrı, Hz. Musa'nın adaleti, Hz. İbrahim'in teslimiyeti gibi örnekler, bireysel ve toplumsal düzeyde imanla ilgili önemli mesajlar içerir. Bu kıssalar, her dönemde yaşayan insanlara doğru yolu bulma ve inançlarını pekiştirme konusunda rehberlik eder.

Kur'an'ın verdiği mesajları ve teorik bilgileri hayatta somut bir şekilde görebilmek, bireylerin daha bilinçli bir şekilde hayatlarını şekillendirmelerine yardımcı olur.

Buruc Suresi 6-7. ayetlerde *“Hani o sırada ateşin başında oturmuşlar, inananlara yaptıklarını seyrediyorlardı.”* buyrulmaktadır.⁸²

Ayetlerde sözü edilen Ashâb-ı Uhdûd, İslam tarihinde önemli bir yere sahip olan bir kavimdir ve onların kıssası, zulme karşı direnişin ve inanç uğruna verilen mücadelenin simgesel bir örneğidir. Ashâb-ı Uhdûd, Araplar tarafından zulme uğratılan müminlerden oluşan bir gruptur. Bunlar, Allah'a inandıkları için inançlarını yaşamak adına acımasızca işkenceye tabi tutulmuş ve ateşe atılmak suretiyle öldürülmüşlerdir.

⁸¹ Soyudoğru Mücahit, Yasin Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, 45-50.

⁸² Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Yolu Meali, s.589.

İslam'ın ilk dönemlerinde, özellikle Mekke döneminde, müminler büyük zulme uğramışlardır. Ashâb-ı Uhdûd'un hikayesi de bu dönemdeki zulmün bir örneğidir. Yaptıkları zulümlerle bilinen bir hükümdar ya da toplum, iman edenleri yakarak, ateşle öldürerek, onlara büyük acılar çektirmiştir. Ancak, tüm bu zulüm karşısında müminler inançlarını terk etmemiş, sabırla direnmişlerdir.

İşte bu zulme uğrayan fakat imanlarında kararlı kalan müminler, Allah tarafından korunmuş ve sonunda zalimler büyük bir mağlubiyetle karşılaşmışlardır. Bu olayda, zulme uğrayanlar Allah'ın huzuruna ererken, zulmü uygulayanlar ise Allah'ın gazabına uğramışlardır. Ashâb-ı Uhdûd olgusu, Allah'a inanç uğruna katlanılması gereken zorlukları ve karşılaşılan zulümlerle sabretmenin önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, Allah'ın adaletinin ve rahmetinin, zulme karşı direnenlerin yanında olduğunu da göstermektedir.⁸³

Bu tür olaylar tarih boyunca farklı toplumlar ve kavimler arasında benzer biçimlerde tekrarlanmıştır. Aslında tevhid ile şirk arasındaki mücadeleyi, mazlum müminlerin sadist ve zalimlerle olan mücadelesini sembolize eder. Tevhid inancının, zulme ve baskılara karşı direncin simgesi olarak, her türlü zorbalığa karşı imanla durmanın önemini vurgular. Ayrıca, zalimlerin geçici zaferleri, Allah'ın adaletinin ve sonunda müminlerin zaferinin gölgesinde kalır. Bu şekilde, kıssa, inanç, sabır, direnç ve Allah'a güvenin sembolik bir ifadesi olarak anlam bulur.⁸⁴

Buruc Suresi 17-18. ayetlerde “Orduların, Firavun ve Semud’un haberi sana ulaştı mı? buyrulmaktadır.”⁸⁵

Ayetlerde bahsedilen ordular, Hz. Mûsâ’ya karşı azgınlık yapan Firavun ve Hz. Sâlih’e asi olan Semûd ordularıdır. Kendilerini güçlü ve kuvvetli sanarak hadlerini aşırıp peygamberlere ve mü’minlere işkence eden bu orduları Allah yerle bir etmiştir.⁸⁶

Firavun ve Semûd orduları (kavimleri), ilâhî mesajları inkâr ettikleri ve zulümler işledikleri için Allah'ın kudreti karşısında silinip gitmişlerdir.⁸⁷ Bu kavimlerin başına gelenler, Mekkelilere bir öğüt ve uyarı olarak verilmiştir. Özellikle, Mekkeliler'in hâlâ Kur'an'ın mesajlarına aldırış etmedikleri ve inkârda

⁸³ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, c. 21, 20-25.

⁸⁴ Aktaş, Buruc Suresinin Kimliği ve Üslubu Üzerine, s. 720.

⁸⁵ Diyanet İşleri başkanlığı, Kur'an Yolu Meali, s.590

⁸⁶ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, c. 21, 18-23.

⁸⁷ Firavun ve kavmi hakkında bkz. A'râf 7/103-136

ısrar ettikleri bir dönemde, geçmişteki inkârcı ve zalim toplumların da benzer bir akıbetle karşılaşabilecekleri vurgulanmaktadır.⁸⁸

Firavun ve Semûd kavimleri, kendi zulümleri ve inkârları nedeniyle, Allah'ın azabına uğramışlardır. Burada Kur'an'ın, zalimlerin sonunun kötü olacağı ve Allah'ın kudretinin her şeyin üzerinde olduğu gerçeğini vurguladığını görmekteyiz. Bu, hem Mekkelilere hem de diğer tüm inkârcılara yönelik bir uyarı ve hatırlatma, müminlere ise güzel bir teselli olarak anlaşılmalıdır.⁸⁹

Bu ayetler ve suredeki kıssalar bize din eğitimi-öğretiminde oldukça sık kullanılan örnek olay metodunun önemini ve etkisini göstermektedir. Bu metod insan zihnini aktifleştirerek üst düzey düşünme becerisini güçlendirir. Ayrıca günümüz modern pedagoji eğitiminde de sıkça kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalar öğrencilerin bu methodla işlenen derslere aktif olarak katıldıklarını böylece anlatılan dersten daha fazla zevk aldıklarını göstermektedir.⁹⁰

Eğitimde örnek olay yönteminin avantajlarını ele alacak olursak, bu yöntemin birçok önemli faydası vardır. İlk olarak, örnek olaylar genellikle gerçek hayattan alınan durumlarla ilişkilidir. Bu da öğrencilerin konuyu kendi yaşamlarıyla ilişkilendirmelerini sağlar. Öğrenci, gerçek yaşamda karşılaşılan durumlarla benzerlikler kurarak konuyu daha iyi anlayabilir ve ilgi duymaya başlar. Gerçek olaylar üzerinden yapılan tartışmalar, öğrencinin dikkatini çekmekte ve derse olan ilgisini artırmaktadır.

Örnek olay yöntemi, öğrencilerin sadece teorik bilgileri değil, aynı zamanda analiz yapabilme, problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini de geliştirmelerine olanak tanır. Öğrenciler olayları analiz ederek, çözüm önerileri geliştirebilir ve bu süreçte kendi düşüncelerini geliştirebilirler. Bu, onların öğrenmelerini derinleştirir ve bilgiyi uygulamaya dökme becerisi kazandırır.

Bir diğer avantajı, öğrencilerin parçadan bütüne doğru düşünme yeteneğini geliştirmesidir. Bir örnek olay üzerinden değerlendirmelerde bulunarak, öğrenciler daha geniş bir perspektife sahip olurlar. Bu, onların benzer durumlar hakkında daha geniş bir düşünce yelpazesi geliştirmelerini sağlar. Ayrıca, ele alınan olayların çözümü üzerine yapılan tartışmalar, öğrencilerin farklı bakış açıları edinmelerine yardımcı olur.

⁸⁸ Semûd kavmi hakkında bkz. 7/73-78; Hûd 11/61-68

⁸⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri, cilt: 5 s. 594.

⁹⁰ Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Nobel Yayın, Ankara 2000, s.71.

Son olarak, örnek olay yöntemi öğrencilerin aktif katılımını teşvik eder. Öğrenciler bu yöntemle sadece pasif olarak bilgi almaz, aktif bir şekilde tartışmalara katılarak ve çözüm önerileri sunarak öğrenme sürecine dahil olurlar. Bu da öğrenmenin daha kalıcı ve etkili olmasına olanak sağlar.⁹¹

3.2.2.2. Ödül ve Ceza

Ödül kavramı, mükafat kavramı ile eş anlamlıdır. Eğitimde ödül, belli bir davranışın sonucu olarak ortaya konan başarılı bir performans ya da üstün bir beceri sergileyen öğrenci, öğretmen veya yöneticilere takdim edilen bir teşvik unsurudur.⁹²

Ödül, motivasyon sağlama işlevi gören bir unsurdur ve insan eğitiminin de bu temel üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. İnsanın sergilediği olumlu davranışlara karşılık olarak, bu davranışların benzeri veya daha üstün bir şekilde ödüllendirilmesi, bireyin bu davranışları alışkanlık haline getirmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla ödül, bireyde istenilen davranışların pekiştirilmesinde ve sürekli hale getirilmesinde vazgeçilmez bir araçtır.⁹³

Ceza kavramı ise, arapça kökenli olup “karşılık, uyarı” anlamlarına gelmektedir. Eğitimde ceza, belli bir davranışın tekrarlanmasını engellemek veya işlenen bir suçu önlemek amacıyla, bir birey veya bir grup insan hakkında uygulanan maddi ya da manevi tedbirler olarak tanımlanabilir. Ceza, suç işleyen birey üzerinde eğitim, ıslah veya topluma örnek olma gibi hedeflerle, işlenen suçun ciddiyetine bağlı olarak uygulanan her türlü acı verici önlem ifade eder.⁹⁴

Kur'an-ı Kerim’de ödül-ceza yöntemi, insanları ikna etmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak sıkça kullanılmaktadır. Bu yöntem, özellikle müminleri hedef alır. Bu durum, ödül-ceza metodunun, tebliğ (dinî mesaj iletimi) yönteminden ziyade, bir eğitim yöntemi olduğunu göstermektedir. Zira söz konusu yöntemle, müminlerin hayırlı davranışlara yönlendirilmesi ve kötü davranışlardan uzak durmaları konusunda ikna edilmesi amaçlanmaktadır. Bu metodun uygulanmasındaki asıl gaye, kişiyi iyiye yönlendirmek ve kötünden uzak tutmaktır.

⁹¹ Nilgün Köklü, Örnek Olay Çalışma Metodları, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1994, c. 27, sayı 2, s. 771-773-778.

⁹² Ruşen Alaylıoğlu-Ferhan Oğuzkan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü (İstanbul:Arif Bolat Kitabevi,1968)

⁹³ Abdurrahman Dodurgalı, Din Eğitim ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler, İstanbul: İfav Yayınları, 1999

⁹⁴ Alaylıoğlu - Oğuzkan, a.g.e., s.46-48.

Kur'an-ı Kerim'de sıkça uygulanan bu metot, Buruc suresinde geçen ayetlerde muhataplara karşı net bir ifade ile açıklanmıştır .⁹⁵

Din eğitiminde ödül ve ceza yönteminin amacı, bireyleri korkutarak uzaklaştırmak değil, aksine onlara müjde vererek kazandırmaktır. Din eğitimcilerinin, bu süreci etkili bir şekilde yönetebilmesi için muhataplarına karşı yumuşak, hoşgörülü ve sabırlı bir tutum sergilemeleri, ayrıca sevgiyi pedagojik bir araç olarak kullanmaları önemlidir. Bu yaklaşım, Kur'an'da yer alan ödül-ceza sisteminin amacını doğru bir şekilde kavrayabilmekle mümkün hale gelmektedir. Kur'an'daki bu sistemin temel gayesi, bireyleri doğru yolda tutmak ve onları Allah'a yakınlaştırmak için olumluyu teşvik etmek, olumsuzluğu ise zarif bir şekilde engellemektir.

Din eğitimcisi, ödül ve ceza yöntemini uygularken sevgi unsurunu ihmal etmemelidir. İbadetin en yüksek derecesi, sevgiyle gerçekleştirilen amellerdir. Allah'ın azabından korkmak yerine, O'nun rızasını gözeterek yapılan fiillerde sevgi ön planda olmalıdır. Sevgiyle ve gönüllü olarak yapılan ibadetler, bireyin manevi olgunluğunu artırarak onu insaniyetin en yüksek düzeyine taşır. Bu bağlamda, din eğitiminin temelinde sevgi ve rıza arayışı yer almalı, kişi hem Allah'a hem de insanlığa yönelik doğru ve etkili bir bağ kurmalıdır.⁹⁶

Ödül ve ceza yöntemi eğitim ve özelinde din eğitiminde uygulanırken "ödül" yöntemini, "ceza" yönteminden önce ve sürekli olarak tercih etmenin gerekliliği unutulmamalıdır. İnsanların gönülleri kazanarak, onları sevgiyle eğitmek, istenilen sonuçları elde etmenin en etkili yolu olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda, ödülün teşvik edici ve motive edici rolü ön plana çıkarılmalı, eğitim sürecinde bireylerin içsel motivasyonlarını artıracak pozitif bir yaklaşım benimsenmelidir. Cezanın ise öğrenciye yaptığı davranışın yanlış olduğunu anlatmak ve bu davranışların tekrarını önlemek gayesiyle verilmiş olduğu intibayı uyandırmalıdır.⁹⁷

⁹⁵ Buruc 85/10-11.

⁹⁶ Muhammed Kutub, *İslam'da Eğitim Metodu*, çev. Durmuş Ali Kayapınar, Ankara, İktisadi Yayınları, ts., s.112.

⁹⁷ M. Faruk Bayraktar, *Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İ.F.A.V. İstanbul 2007, s. 223; Seyyid Sancak, "Dini Tebliğ ve Öncelikler Bağlamında Kur'an-ı Kerim'de "Mü'min Kişi"nin Kavmine Yönelik Din Eğitimi Faaliyeti", *dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, Bahar 2015, Cilt:3, Yıl:3, Sayı:5, 3:108-111

3.2.2.3. İslam Eğitiminde Havf ve Rec'a

Buruc Suresi'nin söz konusu ayetlerinde,⁹⁸ kötülük yapıp tövbe etmeyenleri bir ceza, iman edip faydalı işler yapanları da bir mükafatın beklediği anlatılmaktadır. Akabindeki ayetlerde ise,⁹⁹ Allah'ın çok bağışlayan, sevgisinin geniş olduğundan bahsetmektedir. İnsanların hatalarından dönüp iyi olana yönelmesi adına bir yaptırım ile korkutulması söz konusu gibi gözükse de sonraki ayetlerde mükafatın güzelliği vurgulanmaktadır. Yaratanın her şeyi bağışlabileceği, afv ve sevgisinin her şeyi kuşattığı vurgusu Kur'an'ın insan psikolojisini dikkate alarak, her zaman ümitvari bir tavır sergilemesi beklenmektedir. Bu durum Kur'an'ın insanı bir eğitime tabi tuttuğunu, korku ve ümit dengesini dikkate alarak eğitim yapması ise, din eğitiminde bu metodun kullanılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Eğitim ve din eğitiminde kullanılan bu metod; bireyde istendik yönde davranış değişikliği yapabilmek adına, korku ve ümit hali dengeli bir durumda olmalıdır. Korkunun ağır basması kişiyi ümitsizliğe sevkederken, ümidin ağır basması kişide rahatlığa yol açar. Her iki duygunun olmaması da bir “son”dur. Kişi ne tamamen ümitsizliğe düşmeli ne de Allah'ın rahmetine olan güveninden umudunu kesmelidir.¹⁰⁰

3.3 İslam Eğitimi Sürecinde Mü'minlere Gösterilen Olumsuz Tepkiler

3.3.1 Öldürmek İstemek / Öç Almak İstemek

İnsana özgü temel duygulardan biri olan şiddet, hem bilinç düzeyinde hem de maddi dünyada sıkça karşılaşılan bir olgudur. Şiddet, özellikle sözün etkisinin azaldığı veya tamamen ortadan kalktığı durumlarda belirginleşir. İnsanın irade ve arzularına aykırı olarak, maruz kaldığı tutum, davranış ve otorite kurma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar. İnsan, hem fiziksel hem de psikolojik açıdan

⁹⁸ Buruc 85/10-11.

⁹⁹ Buruc 85/14-16.

¹⁰⁰ Detaylı Bilgi İçin Bkz: Seyyid Sancak, “Kur'an Perspektifinde Din Eğitiminde Sosyo-Kültürel Farklılıkları Anlamlandırma Sürecinde Empati Kavramı,” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Vol.3, No. 6, Pp.40-74.

yaralanabilir bir varlık olduğu sürece, şiddete açık bir doğaya sahiptir ve zaman zaman başkalarına zarar verme arzusunu hissedebilir.¹⁰¹

“Öldürmek istemek” insanın fitri yapısında bulunan şiddet eğiliminin dışa yansıyan bir duygusudur. Öldürmek istemek duygusu, karmaşık ve derin bir psikolojik ve sosyo-kültürel yapıya sahip bir olgudur. Öç almak duygusu da tıpkı öldürmek istemek duygusu gibidir. İnsandaki şiddet dürtülerinin bir yansımasıdır. Bu iki duygunun ortaya çıkmasına yol açan bir dizi farklı faktör bulunabilir.

Öfke, insanın doğasında var olan temel duygulardan biridir ve kimi zaman "öldürme arzusu" ya da "intikam alma isteği" gibi yıkıcı davranış eğilimlerinin dışavurumu şeklinde tezahür edebilir. Din eğitimi bağlamında, bireyin bu tür olumsuz duygularını tanıması ve kontrol altına alabilmesi, ahlaki gelişimin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Özellikle öfke anında kendine hâkim olabilmek, bireyin sadece içsel disiplinini değil, aynı zamanda ahlaki olgunluğunu da ortaya koyar.

Bu bağlamda, öfke kontrolü, bireyin iradesine ve nefesine yönelik farkındalık düzeyini artıran bir erdem olarak öne çıkmaktadır. Zira öfke anında bireyin bilinçli düşünme yetisi zayıflayabilir, bu da hem kendisine hem de çevresine zarar verebilecek davranışlara zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla, bireyin öfke hâlinde akli melekelerini koruması, söz ve fiillerinde ölçülü davranması ve duygularını yönetebilmesi, dini ve ahlaki eğitimin temel hedeflerinden biri olarak önem arz etmektedir. Bu çerçevede, öfke kontrolü yalnızca bireysel huzurun değil, aynı zamanda toplumsal barışın da teminatı olarak görülmelidir.¹⁰²

İnsanlık tarihi boyunca öldürmek isteme duygusunun örneklerini görmekteyiz. Gerek tarihsel olaylarda, sahabe hayatlarında gerekse temel kaynağımız olan Kur'an kıssalarında karşımıza çıkmaktadır. Hz. İbrahim'i öldürmek istemeleri,¹⁰³ Hz. Musa'nın karşılaştığı zulümler,¹⁰⁴ Hz. Yusuf'un maruz kaldığı işkenceler¹⁰⁵ örnek olarak gösterilebilir.

¹⁰¹ Selçuk Atay, “Samet Ağaoğlu’nun “Büyük Aile” Adlı Hikayesinde Şiddetin Biçimlenişi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 7/2 (Ağustos 2023), 1520-1530.

¹⁰² Hüseyin İ. Yeğin, “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/2 (2010), 250-256.

¹⁰³ Ankebut 29/24.

¹⁰⁴ Bakara 2/87.

¹⁰⁵ Yusuf 12/ 9.

Buruc suresinin “*O çukurları, alev alev yanan ateş çukurlarını hazırlayanlar mahvolmuşlardır!*”¹⁰⁶ ayetinde alevlerle yanan ateş çukurlarını hazırlayan “Ashabu’l-Uhdud” (hendekçiler) denilen inkarcılardan bahsedilmektedir. Mü’minleri inançları doğrultusunda cezalandırıp onları öldürmek istemektedirler.

Buruc suresinin “*Aziz, övgüye layık, göklerin ve yerin maliki olan Allah’a inandıkları için, yalnızca bunun için müminlerden öç aldılar. Allah her şeye şahittir.*”¹⁰⁷ ayetinde de ilahi mesaja inananlardan intikam alma/öç alma duygusundan bahsedilmektedir.

Ayetlerin son cümleleri ile Yüce Allah, insanın fitratında olan aynı zamanda da baskılanması gereken bu iki duygunun ortaya çıkması sonucunda karşılaşılacak olan yaptırımın ve hazin sonun kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Aslında Yüce Allah ilahi mesajda önce sonuçları gösterip akabinde sebepleri belirtmektedir. Kendine has bir üslupla sebep-sonuç ilişkisini açıklamaktadır.

Kur'an-ı Kerim, mesajını muhatabına ulaştırmak, onun benliğine yerleştirmek ve akıl, kalp ve vicdanını tatmin etmek amacıyla çeşitli üslûplar kullanır.¹⁰⁸ Bu üsluplar, Kur'an'ın bütününde var olduğu gibi Buruc suresinde de mevcuttur.

Eğitim ve özelinde din eğitiminde, insanın bu fitri özellikleri göz önünde bulundurularak ilahi mesajdaki metod rehber niteliğindedir. Nitekim bireyde etkili bir davranış değişikliği hedefleniyor ise, olumsuz duyguların açığa çıkması halinde karşılaşılacak yaptırım ve sonuçların önceden açık bir şekilde bildirilmesi caydırıcı olmaktadır.

3.3.2 Yalanlamak / İnkâr Etmek

Buruc Suresinin ana konusunu; genel olarak insanlık tarihi boyunca var olan, bir nevi yaratılış gayesi de diyebileceğimiz hak ile batıl mücadelesi oluşturmaktadır. Bu mücadele ilk insan Hz. Adem ve çocukları ile başlayıp, farklı zaman ve boyutlarda kıyamete kadar devam edecek olan iman-küfür meselesidir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Buruc 85/4-5.

¹⁰⁷ Buruc 85/8-9.

¹⁰⁸ M. Halil Çiçek, 20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları, Timaş Yay., İstanbul 1996, s. 84-86.

¹⁰⁹ Aktaş, Buruc Suresinin Kimliği ve Üslubu Üzerine, s.720.

Küfür; kelime anlamı olarak sözlükte, “örtmek, gizlemek; nankörlük etmek” gibi manalara gelmektedir.¹¹⁰ İnkâr kavramı ise bir iddianın, olgunun, olayın, düşüncenin ya da varlığın doğruluğunu, geçerliliğini ya da mevcudiyetini kabul etmemek anlamına gelir. Bu iki kavram birbirinin yerine kullanılmakla beraber çeşitli disiplinlerde farklı şekillerde ele alınabilir; ancak genel olarak bir şeyin gerçekliğini veya geçerliliğini bilinçli ve kasıtlı olarak reddetme eylemini ifade eder.

İnkâr etmek, bireyin ya da grubun belirli bir gerçekliği, olguyu ya da tarihsel bir vakıayı kabul etmeyi bilinçli olarak reddetmesidir. Bu reddediş, bazen ideolojik, psikolojik ya da politik saiklere dayanabilir.

Örneğin; felsefi bağlamda inkâr, bir önermeyi yanlış olarak değerlendirme ya da bir ontolojik varlığın mevcudiyetini kabul etmeme tutumu olabilir.

Psikolojik bağlamda inkâr, bireyin tehdit edici ya da rahatsız edici bir gerçeği bilinç dışına iterek yok sayması anlamına gelir. Bu durum kişinin savunma mekanizmalarından birinin göstergesidir.

Dini anlamda ise inkâr; bireyin ya da topluluğun belirli bir inanç sistemini, ilahi mesajı, Yaratıcının varlığını, peygamberliği veya kutsal metinleri bilinçli olarak reddetmesi şeklinde tanımlanabilir.¹¹¹ Bu reddediş, epistemolojik (bilgiyle ilgili), ontolojik (varlıkla ilgili) ya da sosyo-kültürel temellere dayanabilir.

Yalanlamak, dini metinlerde özellikle bir kişinin, Allah’ın gönderdiği mesajları veya peygamberleri bilerek reddetmesi, onların doğruluğunu inkâr etmesi anlamında kullanılır. Bu kavram, genellikle küfür (inkâr) kavramı ile iç içe geçmiştir.

Buruc suresinde geçen “*Şüphesiz Rabbinin yakalaması pek müthiştir.*”¹¹² ayeti ile; inkarcıların mutlaka cezalandırılacağı, Allah’ın azabından kurtulmalarının mümkün olmadığı vurgulanmaktadır.. Söz konusu işkencelere göğüs geren mü’minlerin imanlarındaki sebatın karşılığını ahirette iki şekilde alacaklarından bahsedilmektedir. Bunlardan biri cennet nimetleri, diğeri de ilahi adaletin gereği olarak mü’minlere kötülük eden inkarcıların cezalandırılmasıdır.¹¹³

¹¹⁰ Mustafa Sinanoğlu, “Küfür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (2002).

¹¹¹ Mustafa Sinanoğlu, “İnkâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (2002).

¹¹² Buruc 85/12.

¹¹³ Karaman-Çağrı, Kur’an Yolu Meali, el-Buruc 85/12.

Daha sonra devam eden “*Doğrusu, inkârcılar hakikati yalanlayıp durmaktadırlar.*”¹¹⁴ ayeti ile Allah’ın ilahi mesajına karşı Firavun ve Semud orduları (kavimleri) kastedilerek Kur’an’ın onlara yönelik uyarı dolu açıklamalarına aldırış etmeden bu iki topluluğun ilahi mesajları inkar etmesinden bahsedilmektedir.

Kur’an-ı Kerim’in diğer surelerinde açıkça belirtildiği gibi; Buruc suresinde de inkarcıların - hakikati yalanlayanların, hazin bir sonla cezalandırılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca akabindeki ayette inkarcıların sergilediği bu reddedişin; bilerek, isteyerek olduğu “yalanlama” kelimesi ile açıklanmıştır.

Hakikati bilerek reddetmek, pedagojik anlamda öğrencinin doğru olduğu bilimsel, ahlaki veya dini temellerle kanıtlanmış bir bilgiyi çeşitli sebeplerle bilinçli olarak kabul etmemesi tutumu; bilişsel uyumsuzluk, duyuşsal direnç veya kimlik temelli çatışmalar gibi faktörlerden kaynaklanabilir.

Eğitim ve özelde din eğitiminde yaptırımların vurgulanması, bireyin davranışlarını biçimlendirme sürecinde önemli bir rol oynar. Bu süreç, bireyin dışsal uyaranlara verdiği tepkilerle başlayıp, zamanla içselleştirme yoluyla kalıcı davranış değişikliğine dönüşebilir. Yaptırımlar, bireyin eylemlerinin sonuçları hakkında farkındalık geliştirmesini sağlayarak hem bilişsel hem de duyuşsal düzeyde öğrenmeyi destekler.

3.3.3. Zulmü İzlemekten Haz Alma

İnsanda bulunan “zulmü izlemekten haz alma” duygusu, bireyin başka bir varlığın acı çekmesini görme karşısında empati kurmak yerine, bu durumdan duygusal haz, psikolojik tatmin ya da estetik beğeni geliştirmesi olarak tanımlanabilir. Bundan duygusal olarak hoşnutluk duyması ya da psikolojik bir tatmin yaşaması ahlaki normlarla çelişen, anormal eğilimler arasında değerlendirilebilir.

Buruc suresinde “*Hani o sırada ateşin başında oturmuşlar, inananlara yaptıklarını seyrediyorlardı.*”¹¹⁵ ayeti ile İslamiyet’ten önceki bir devirde mü’minleri dinlerinden döndürmek için ateş dolu hendeklere atarak işkence eden kimseler (Ashabü’l-Uhdud) anlatılmaktadır.¹¹⁶ Yapılan zulme, işkenceye maruz

¹¹⁴ Buruc 85/19.

¹¹⁵ Buruc 85/6-7.

¹¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’an Yolu Tefsiri, c. 5, s. 591-592.

kalanların durumunu, acı çekişlerini haz alarak izlemektedirler. İlahi mesajda böyle bir zalimliğin hazin bir “son” beklediği de sıklıkla dile getirilmiştir.

Yapılan zulümden haz/zevk duymak empati eksikliği kavramlarıyla da ilişkilendirilir. Araştırmalar, özellikle düşük empati düzeyine ve antisosyal eğilimlere sahip bireylerin, başkalarının zarar görmesini izlerken ödül merkezlerinde nörolojik aktivasyon yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, sadece bireysel patolojiyle değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel faktörlerle de beslenebilir; özellikle medya yoluyla şiddetin normalleştirilmesi, zulüm karşısında duyarsızlaşmayı ve hatta haz alma eğilimini artırabilir. Eğitimsel ve ahlaki müdahalelerle bu eğilimlerin fark edilmesi ve dönüştürülmesi, bireyin etik gelişimi açısından kritik öneme sahiptir.

Eğitim ve özelinde din eğitimi noktasında birkaç yaklaşıma örnek verecek olursak;

Bilimsel Temelli Yaklaşım

-Değer Merkezli Din Eğitimi

Zulümden haz alma, bireyin merhamet, adalet, empati, sorumluluk gibi temel ahlaki değerlerle zayıf bağ kurduğunu gösterir. Bu nedenle din eğitimi sadece dogmatik bilgi vermekle kalmamalı; değer eğitimi ile desteklenerek bu değerlerin yaşantılarla içselleştirilmesi de sağlanmalıdır.

- Empati Gelişimini Önceleyen Pedagoji

Zulümden haz alan bireylerde empati düzeyinin düşük olduğu bilinmektedir. Din eğitiminde Peygamber örnekliği, duygusal hikâyeler, drama ve rol oynama etkinlikleri gibi araçlarla empati duygusu geliştirilmeli, bireyin başkasının acısını hissedebilmesi sağlanmalıdır.

- Ahlaki Muhakemeyi Güçlendirme

Din eğitiminde, bireye sadece neyin doğru-yanlış olduğu değil, neden doğru olduğu da anlatılmalı; ahlaki karar verme süreçleri desteklenmelidir.

Lawrence Kohlberg’in ahlak gelişim kuramına göre, bireyin zulüm gibi eylemleri meşrulaştırması, onun henüz gelişmemiş bir ahlaki muhakeme düzeyinde olduğunu gösterebilir.

- Uhrevi Sorumluluk Bilinci Kazandırma

Zulüm karşısında duyarsızlaşan birey, eylemlerinin ilahi düzlemde sonuçları olduğu bilinciyle yeniden yapılandırılabilir. Cennet-cehennem, günah-

sevap gibi uhrevi yaptırımlar, korku merkezli değil, sorumluluk ve hesap verebilirlik duygusu inşa edecek şekilde işlenmelidir.

- Psikolojik ve Sosyal Boyutların Tespiti

Zulümden zevk alma bazen bireysel travmalar, çevresel etkiler veya patolojik kişilik yapılarından kaynaklanabilir. Din eğitimi bu noktada rehberlik hizmetleri ile iş birliği içinde olmalı, öğrencinin ruhsal ve sosyal gelişim süreçleri gözetilmelidir.

Zulümden haz alma gibi eğilimler, bireyin ahlaki merkezli bir dini bilinçten, vicdani sorumluluk taşıyan bir kişilik gelişiminden uzaklaştığını gösterir. Bu nedenle din eğitimi, sadece inanç ve ibadet boyutuyla değil; aynı zamanda bireyin iç dünyasına, duygusal yapısına ve sosyal ilişkilerine hitap eden bir anlayışla yürütülmelidir. Eğitim süreci, bireyin yalnızca doğru bilgiyi öğrenmesini değil, iyi insan olma yönünde dönüşmesini amaçlamalıdır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Buruc Suresi ekseninde Allah'ın isimlerinden el-Gafur, el-Vedud, el-Mecid ve el-Mübdi isimleri teolojik, pedagojik ve ahlaki boyutlarıyla ele alınarak İslam eğitimi bağlamında değerlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in temel eğitim prensipleri arasında yer alan sevgi, bağışlama, değer verme ve yaratıcı düşünce gibi değerler, bu isimlerin her birinde güçlü bir şekilde yer bulmaktadır. Allah'ın isimleri yalnızca metafiziksel birer niteleme değil, aynı zamanda bireyin zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimini destekleyen ilahi mesajlardır.

El-Gafur ismi bağlamında, affetmenin hem bireysel arınma hem de toplumsal barış açısından ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu isim, çocuk ve gençlerde empati, sabır ve merhamet gibi değerlerin gelişmesini destekleyen güçlü bir kaynaktır.

El-Vedud ismiyle, sevgi merkezli bir eğitim anlayışının önemi ortaya konmuştur. Sevgi, yalnızca bireyin kendilik algısını güçlendirmekle kalmaz; aynı zamanda öğretmen-öğrenci ilişkilerini güçlendirir, öğrenmeyi içselleştirir ve ahlaki gelişimi destekler.

El-Mecid ismi aracılığıyla bireyde yücelik, izzet ve değerli olma bilinci uyandırılır. Allah'ın mecid oluşu, bireyin onurunu koruması ve başkalarının değerini takdir etmesi bakımından önemli bir ahlaki yönelim sağlar. Bu isim, tevazu ile onur arasında dengeli bir tutum geliştirme açısından da önemli bir referanstır.

El-Mübdi ismi, Allah'ın yaratıcı kudretine ve yeniliğe açıklığına işaret ederek eğitimde özgünlük, farklılıkların kabulü ve bireysel potansiyelin desteklenmesini teşvik eder. Yaratıcılık, sadece estetik ve sanatla sınırlı değil, düşünsel üretkenlik ve bireysel farkındalık açısından da önemlidir.

Allah'ın bu dört ismi aracılığıyla Kur'an merkezli bir eğitim anlayışının hem bilişsel hem duyuşsal hem de davranışsal boyutlarıyla bireyleri bütüncül bir şekilde inşa edebileceği ortaya konmuştur. Bu ilahi isimler, İslam din eğitiminin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda erdem, değer ve ruhsal olgunluk kazandırma süreçlerine temel teşkil etmektedir.

Değerler eğitimi, bireylerin kişisel gelişimlerinde, toplumsal ilişkilerinde ve ahlaki tutumlarında temel bir rol oynamaktadır. Sevgi, sabır, af, merhamet ve iyilik gibi temel insani değerler, bireyin hem içsel hem de toplumsal yaşamında rehberlik eden ilkeler olarak öne çıkmaktadır. Bu değerlerin, din eğitimi aracılığıyla

öğretilmesi, bireylerin sadece bilgi düzeyinde değil, aynı zamanda duygusal, ahlaki ve manevi açıdan da gelişmelerine olanak tanımaktadır.

Din eğitimi, bireylerin dini bilgilerini hayatlarına yansıtabilmeleri için gereken değerler sistemini kazandırmayı amaçlar. Kur'an-ı Kerim'in öğretileri, bireylerin inançlarını davranışlarına dönüştürmelerini sağlayacak bir değerler çerçevesi sunmaktadır. Sevgi, sabır, af, merhamet ve iyilik gibi kavramlar, dini öğretilerle iç içe geçmiş ve bireylerin hem bireysel hem de toplumsal yaşamlarında bu değerleri hayata geçirmeleri sağlanmıştır. Bu bağlamda değerler eğitiminin dini temellerle birleştirilmesi, bireylerin ahlaki gelişimlerine önemli katkılar sunmaktadır.

İslam eğitiminde bireyin eğitilmesi süreci, yalnızca bilgi aktarımına değil, aynı zamanda bireyin düşünsel, ahlaki ve ruhsal gelişimine de odaklanan bütüncül bir yapıyı içermektedir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim, hem içerdiği mesajlarla hem de kullandığı anlatım biçimleriyle eğitimcilere zengin bir pedagojik kaynak sunmaktadır. Buruc Suresi özelinde ele alınan öğretim ilkeleri ve metotları, bu pedagojik derinliği ve çok yönlülüğü gözler önüne sermektedir.

Kur'an'da geçen örnek olaylar, ödül-ceza dengesi ve havf-recâ ilkeleri gibi öğretim metotları, bireylerin zihinsel, duygusal ve ahlaki gelişimini hedef alırken; açıklık, bilinenden bilinmeyene geçiş ve eğitimin gücünün sınırlılığı gibi ilkeler ise öğretim süreçlerinde metodolojik rehberlik sunmaktadır. Bu ilke ve yöntemlerin ortak paydası, birey merkezli, anlam temelli ve değerlere dayalı bir eğitim anlayışını önelemesidir. Kur'an'ın eğitim anlayışı; bireye hitap eden, onun aklını, kalbini ve vicdanını harekete geçiren bir yapıya sahiptir.

Buruc Suresi'nde anlatılan Ashab-ı Uhud kıssası, örnek olay yöntemi açısından oldukça güçlü bir eğitim materyali niteliğindedir. Bu olay üzerinden tevhid inancının savunusu, zulme karşı direnç, sabır ve sadakat gibi değerlerin eğitimi sağlanmakta; ayrıca bu süreçte Kur'an'ın açıklık ilkesi gereği mesajların açık ve net biçimde verildiği görülmektedir. Aynı surede yer alan Firavun ve Semud kıssaları ise eğitimin gücünün sınırlarını ortaya koymakta, eğitimin ancak muhatabın niyeti, yönelimi ve istidadı kadar etkili olabileceğini göstermektedir. Bu da Kur'an'da ilahi mesajın dahi birey üzerinde farklı etkilere yol açabileceğini, pedagojik sürecin mutlak başarı garantisi taşımadığını ortaya koyar.

Neticede, İslam eğitiminin temel ilke ve metotları, sadece teorik bilgi aktarımı değil; bireyin hayatına yön verecek bir bilinç, duyarlılık ve sorumluluk anlayışı kazandırmayı hedefler. Bu bağlamda Kur'an, hem eğitim içeriği hem de yöntemi bakımından çağdaş eğitim anlayışlarıyla örtüşen, hatta çoğu zaman onları aşan ilke ve metotlar sunar. Buruc Suresi örneğinde olduğu gibi Kur'an'daki anlatım biçimlerinin dikkatle incelenmesi, din eğitimi alanında çalışan eğitimcilere hem teorik hem de pratik anlamda önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Ayrıca bu çalışma, İslam eğitimi sürecinde insanın temel duygularının ve eğilimlerinin nasıl yönlendirilebileceğini, özellikle de şiddet, zulüm izleme isteği ve inkar gibi olumsuz duyguların nasıl eğitilebilir olduğunu incelemiştir. Buruc Suresi'nde yer alan öğretiler ışığında, İslam eğitiminin bireyleri sadece bilgilendirmekle kalmayıp, aynı zamanda onların ruhsal, ahlaki ve duygusal gelişimlerini de hedeflediği görülmüştür. Buruc Suresi'ndeki müminlerin karşılaştığı zulme karşı gösterdikleri sabır, direnç ve imanları, eğitimin bu tür olumsuz davranışları dönüştürme potansiyelini vurgulamaktadır. Eğitimin gücü, sadece dışsal yaptırımlar yoluyla değil, aynı zamanda bireyin içsel dünyasına hitap ederek olumlu duygusal ve ahlaki gelişim sağlamaya yöneliktir. Bu bağlamda, Kur'an'daki pedagojik ilkeler ve öğretim metotları, din eğitiminde bireylerin duygusal ve davranışsal değişimini sağlamak için önemli bir rehberlik sunmaktadır.

Eğitim sürecinde, bireylerin içsel eğilimleri, duygusal dengesizlikleri ve toplumsal değerlerle olan çatışmaları göz önünde bulundurulmalıdır. İslam eğitimi, bu tür olumsuz eğilimleri fark ederek onları dönüştürmeyi hedeflemeli ve insanın doğal eğilimlerinin eğitilmesi gerektiğini öğretmelidir. Sonuçta, din eğitimi yalnızca doğru bilgi sunmakla kalmamalı, aynı zamanda bireyin iyi insan olma yolunda karakter gelişimini teşvik etmelidir.

Kur'an temelli olup özelinde din eğitimi açısından yorumladığımız Buruc Suresi çalışmamızda, yaptığımız araştırmalar ve ulaştığımız bulgular neticesinde belirlediğimiz önerileri, bir kaç başlık altında sıralayabiliriz:

-Müfredat Geliştirme

Din eğitimi müfredatlarında Esmâü'l-Hüsna'ya yönelik içeriklerin yalnızca bilgi düzeyinde değil; uygulama, hikayeleştirme ve drama teknikleri ile işlenmesi sağlanmalıdır. Özellikle el-Gafur ve el-Vedud isimleri bağlamında affetme ve sevgi gibi değerlerin hayatla ilişkilendirilmesi öncelikli olmalıdır.

-Eğitici Eğitimi

Din kültürü öğretmenlerine yönelik hizmet içi eğitimlerde, Allah'ın isimlerinin pedagojik anlamları hakkında farkındalık kazandırılmalı ve bu isimler üzerinden değerler eğitimi yöntemleri geliştirilerek öğretilmelidir.

-Değerler Temelli Eğitim Uygulamaları

El-Mecid ismi çerçevesinde öğrencilerin kendi değerlerini keşfetmelerini sağlayacak etkinlikler düzenlenmeli; özsaygı, izzet ve onur gibi kavramlar, öğrenci merkezli uygulamalarla desteklenmelidir.

-Bireyselleştirilmiş Eğitim Yaklaşımı

El-Mübdi isminin anlam dünyası doğrultusunda her öğrencinin farklı bir fitrata ve yeteneğe sahip olduğu vurgulanarak, eğitimde bireyselleştirilmiş yöntemler geliştirilmelidir. Bu anlayış, öğrenme motivasyonunu ve başarıyı artıracaktır.

-Okul Kültürü ve Atmosferi

El-Vedud isminin ışığında, okul ortamlarında sevgi, anlayış ve aidiyet duygusunu pekiştirecek politikalar geliştirilmeli; öğretmen-öğrenci ilişkileri sevgi temelli hale getirilmelidir.

-Multidisipliner Yaklaşımlar

Psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleri gibi alanlarla iş birliği içinde, Esmaü'l-Hüsna temelli din eğitimi modelleri oluşturulmalı; özellikle duygusal zekayı, empatiyi ve ruh sağlığını destekleyen yapılar kurgulanmalıdır.

-Medyada Değer Eğitimi

Özellikle gençlerin maruz kaldığı medya içeriklerine karşı bir alternatif olarak, Allah'ın isimlerinden ilham alan içerikler (animasyon, kısa film, podcast) üretilerek dini değerlerin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Yapay zeka destekli dini içeriğe sahip materyallerden faydalanmalıdır.

Bu öneriler, Buruc Suresi bağlamında Allah'ın isimlerini merkeze alarak geliştirilen bütüncül bir din eğitimi modeline katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Eğitim sisteminin yalnızca akademik değil; aynı zamanda ahlaki, duygusal ve ruhsal gelişimi esas alması gerektiği bu çalışmayla bir kez daha ortaya konmuştur.

Değerler eğitimi ile din eğitimi entegrasyonu güçlendirilmelidir. Bu süreçte sevgi, sabır, af, merhamet ve iyilik gibi değerler özel olarak ele alınmalı, eğitim

sistemine entegre edilmelidir. Özellikle temel eğitim seviyelerinde bu değerlerin kazandırılması, bireylerin karakter gelişimine katkı sağlayacaktır.

Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin pedagojik formasyonları, değerler temelli eğitim yöntemleriyle desteklenmelidir. Öğretmenlerin, yalnızca bilgi aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda değerleri modelleme açısından da eğitim alması sağlanmalıdır.

Eğitim ortamlarında, sevgi, hoşgörü ve empati temelli bir iletişim dili benimsenmeli ve öğretmenlerin, öğrencilerle etkileşimlerinde anlayışlı ve kapsayıcı bir tutum sergilemeleri teşvik edilmelidir.

Sabır ve affetme gibi değerler, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişim süreçlerine dahil edilmelidir. Bu değerlerin öğretimi, hem teorik bilgilerle hem de somut uygulamalarla desteklenerek öğrencilerin yaşamına yansıtılmalıdır.

Okullarda, iyilik yapma ve yardımlaşma kültürü teşvik edilmelidir. Öğrencilerin toplumsal sorumluluk projelerine katılımı sağlanarak, değerler eğitimi pratikte de güçlendirilmelidir.

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hayatından örnekler, değerler eğitimine dahil edilerek, öğrencilerin dini ve ahlaki değerleri somut örneklerle içselleştirmeleri sağlanmalıdır.

Değerler eğitiminin etkinliğini artırmak amacıyla, velilerle iş birliği yapılmalı ve ailelerin eğitime aktif katılımı sağlanmalıdır. Ailenin desteği, öğrencilerin değerleri hayatlarına yansıtmaları için önemli bir rol oynamaktadır.

Değerler eğitimi ile din eğitiminin bütünsel bir yaklaşım içinde ele alınması, bireylerin hem dini hem de ahlaki açıdan gelişimlerine katkıda bulunacaktır. Bu bütünlüklü eğitim modeli, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal barış ve huzurun inşasında da önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca değerler eğitimi verilirken aşağıda belirttiğimiz noktaların eğitimin kalitesini ve verimliliğini artıracak göz önünde bulundurulmalıdır;

-Din Eğitiminde Fıtri Duygulara Yönelik Eğitim Modelleri Geliştirilmelidir: Din eğitimi, insanın temel duygularına odaklanarak şekillendirilmelidir. Şiddet, zulüm izleme isteği ve inkâr etme gibi olumsuz duyguların, eğitimin gücüyle nasıl yönlendirilebileceği konusunda özel modeller geliştirilmelidir.

-İlahi Yaptırımların Eğitici Özelliği Vurgulanmalıdır: Din eğitimi müfredatında, bireylerin davranışlarının ilahi düzeydeki sonuçları hakkında açık ve net bilgilendirilmesi önemlidir. Bu, bireylerin yalnızca dünyevi otoritelere karşı değil, aynı zamanda manevi sorumluluk duygusuyla davranmalarını sağlayacaktır.

-Empati ve Ahlaki Muhakemeyi Güçlendiren Pedagojik Yöntemler Uygulanmalıdır: Zulüm ve şiddet gibi eğilimlerle başa çıkmak için empatiyi geliştirici pedagojik yöntemler kullanılmalıdır. Din eğitiminde, öğrencilerin başkalarının acılarını hissedebilmeleri için drama, rol oynama gibi etkinliklerle empatik bir yaklaşım benimsenmelidir.

-Zulümden Haz Alma ve Empati Geliştirilmesi İçin Değer Merkezli Eğitim Benimsenmelidir: Din eğitimi sadece dogmatik bilgilerle değil, aynı zamanda ahlaki ve etik değerlerle desteklenmelidir. Merhamet, adalet, sorumluluk ve empati gibi temel insani değerlerin kazandırılmasına yönelik eğitim metodları benimsenmelidir.

-Psikolojik ve Sosyal Boyutlar Göz Ardı Edilmemelidir: Zulümden haz alma gibi davranışlar bazen bireysel travmalar veya patolojik kişilik özellikleriyle ilişkili olabilir. Bu nedenle, din eğitimi psikolojik ve sosyal boyutları göz önünde bulundurmalı ve öğrencilerin ruhsal ve sosyal gelişim süreçlerini destekleyen bir yaklaşım benimsenmelidir.

-Ahlaki Sorumluluk Bilinci Kazandırılmalıdır: Din eğitimi, bireylerin doğruyu sadece öğrenmelerini değil, aynı zamanda doğruyu neden yapmaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olmalıdır. Ahlaki muhakeme süreçleri desteklenerek, bireylerin kendi eylemlerinin sorumluluğunu taşıyan bilinçli bireyler olarak yetişmeleri sağlanmalıdır.

-Medyanın Olumsuz Etkileri Karşısında Din Eğitimi Güçlendirilmelidir: Özellikle medya, şiddet ve zulüm gibi temaları normalleştirebilmektedir. Din eğitimi, medya etkisiyle bireylerin ahlaki değerlerinde meydana gelebilecek bozulmalar karşısında, öğrencileri bilinçli hale getirecek stratejiler geliştirmelidir.

-Yapay Zeka Teknolojilerinden Olumlu Yönde Faydalanmak: Günümüz teknoloji çağı bir çok olumlu alternatifler de sunmaktadır. İçeriğin yönlendirilmesi din eğitiminde yeni materyaller, eğitimi güçleştiren nedenlerin en aza indirilmesi ve verimliliğin artması noktasında imkanlar sunmaktadır.

Sonuç olarak, İslam eğitimi sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bireylerin karakter gelişimi, ahlaki ve vicdani olgunlaşmalarına katkı sağlamayı amaçlayan bir süreç olmalıdır. İslam eğitimi, insanın doğasında var olan duygusal ve psikolojik eğilimleri dönüştürme gücüne sahip bir araçtır. Din eğitimi müfredatlarının ve öğretim yöntemlerinin bu doğrultuda şekillendirilmesi, çağın teknolojik şartları ve imkanları da dikkate alınarak çağdaş eğitim materyallerinin çeşitliliği, bireylerin daha sağlıklı ve sorumlu bir şekilde toplumda yer almasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında İSNAD 2 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Akakuş, Recep. *Din Eğitimi Açısından Kehf Suresi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Akıncı, Adem. “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 13 (Ocak-Haziran 2004).
- Aktaş, Mehmet Nurullah. “Buruc Suresinin Kimliği ve Üslubu Üzerine”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/2 (16) (2016): 719-721.
- Alaylıoğlu, Ruşen - Oğuzkan, Ferhan, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü* (İstanbul:Arif Bolat Kitabevi,1968).
- Atay, Selçuk, “Kur’an’da Esmâ-i Hüsnâ Kavramı ve Eğitimsel Yansımaları.” *İslami İlimler Dergisi*, 2019/2: 55-72.
- Atay, Selçuk. “Samet Ağaoğlu’nun “Büyük Aile” Adlı Hikayesinde Şiddetin Biçimlenişi.” *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 7/2 (Ağustos 2023): 1520-1530.
- Avanoğlu, Hatice. *Kalem Suresi’nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Aydın, Mehmet. “Allah’ın Sıfatları ve Eğitimdeki Etkileri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 25 (2010): 115–132.
- Aydın, Mustafa. “Değerler İşlevleri ve Ahlak”, *Eğitime Bakış Dergisi* 19 (2011), 39-45.
- Ayhan, Halis. *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Şule Yayınları, 2020.
- Başar, Alaaddin. *Esmâ-i Hüsnâ*. İstanbul: Zafer Yayınları, 2004.
- Bayraklı, Bayraktar. “Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi”, *Dergipark Akademi*, sayı 5, 2002, s. 34-36.
- Bayraklı, Bayraktar. *İslam’da Eğitim*. İstanbul: M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, 1989.
- *Kur’an’da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Meali*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2002.
- Bayraktar, M. Faruk. *Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İ.F.A.V. İstanbul 2007, s. 223; Sancak, Seyyid. “Dini Tebliğ ve Öncelikler Bağlamında Kur’an-ı Kerim’de “Mü’min Kişi”nin Kavmine Yönelik Din Eğitimi Faaliyeti”, dergiabant *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bahar 2015): 108-111.
- Bilen, Mürüvvet. *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Yargı Kültür Yayınları, 1990.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. *Sosyal İlimler Metodolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989.
- Çamdibi, Hasan Mahmud. *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1994.
- Cebeci, Suat. “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik.” *Değerler Eğitimi Dergisi* 8, no. 19 (Haziran 2010).

- Çevik, Özlem. “Merhametin Üç Yönelimi ile Tanımlanması.” *Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi* 2 (24 Haziran 2022): 250-251.
- Çiçek, M. Halil. 20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları. İstanbul: Timaş Yayınları, 1996.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB). “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı.” (Erişim 1 Mayıs 2017). <https://kurul.diyaret.gov.tr>
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri*, c. 5. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Din Eğitim ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*. İstanbul: İfav Yayınları, 1999.
- el-İsfahânî, Ragıb. *Müfredâtü Elfâzî'l-Kur'an*. Tahkik: Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1992.
- Fidan, Beyza Ü vd. “Toplumsal Ahlak ve Sosyalleşme”. Ankara: Duvar Yayınları, 2023.
- Göztok, Mehmet Fatih. *Kur'an'da Af Kavramı-Gerekliği ve Sınırları* Van: Yüzüncü Yıl Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Güçlü, Nurettin. “Din Eğitimi ve Değerler.” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2015.
- Gürel, Ramazan. *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hz. İbrahim*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.
- Kanad, Halil Fikret. *Kısaltılmış Pedagoji*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, çev. *Kur'an Yolu Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İsmail Hakkı Ünal, Sadrettin Gümüş ve Bekir Topaloğlu. *TDV Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kayadibi, Fahri. “İslam Dini'nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 2012.
- Keskin, Hasan. “Fatir Suresi 10. Ayeti Bağlamında Tevhid Sözü ile Salih Amel İlişkisi Üzerinde Bazı Değerlendirmeler”. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2 (2009): 124-125.
- Koç, Ahmet. *Kur'an'da İnsan ve Hz. Muhammed*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Kohlberg, Lawrence. *The Philosophy of Moral Development*. New York: Harper & Row Publishers, 1981.
- Köklü, Nilgün. “Örnek Olay Çalışma Metodları” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 27/2 (1994): 771-778.
- Köroğlu, Pakize Ebru. “Türkiye’de Din Eğitimi Alanında Kur'an Merkezli Lisansüstü Çalışmaların Konu ve Yöntem Açısından Değerlendirilmesi”. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayınları, 2000.
- Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri*, çev. Hayrettin Karaman. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kutub, Muhammed. *İslam'da Eğitim Metodu*. çev. Durmuş Ali Kayapınar. Ankara: Beka Yayınları, 2017.

- Mücahit, Gülizar Soyudoğru. *Yasin Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Müftüoğlu, Mehmet. "Af, Mağfıret ve Többe Kavramlarının Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 3 (2017): 52-53.
- Okumuşlar, Muhiddin. *Fıtrattan Dine*. Konya: Yediveren, 2002.
- Önder, Namık Kemal. *Öğretimde Program, İlke ve Yöntemler*. Ankara: Kendi Yayını, 1989.
- Önder, N. Kemal. *Öğretimde Program, İlke ve Yöntemler*. İstanbul: 1992.
- Rogers, Carl R., *Freedom to Learn*. Columbus: Charles Merrill Publishing Company, 1969.
- Sancak, Seyyid. "Kur'an Perspektifinde Din Eğitimi Sosyo-Kültürel Farklılıkları Anlamlandırma Sürecinde Empati Kavramı." *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2015): 40-74.
- Sancak, Seyyid. *Haşr Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Yorumu* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Sevinç, İrfan. "Esmâ-i Hüsnâ'dan El-Vedud İsminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği." *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2015): 92, 94, 97, 109.
- Sinanoglu, Mustafa. "Küfür", "İnkâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26: 533-536. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Topaloğlu, Bekir. "Gafür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 286-287. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- "Vedûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 598-599. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- "Af". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 394-395. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- "Mecîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 238-239. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 10. bs. Ankara: TDK Yayınları, 2010.
- Uludağ, Süleyman. "Amel". *DİA*. 3:13. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Ulusoy, Kadir - Dilmaç, Bülent. *Değerler*. Ankara: Salmat Basım Yayıncılık, 2018.
- Yeğın, Hüseyin İ, "*Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları*", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2), s. 250-256.
- Yeşilyurt, Etem. "Öğretmenin Pusulası: Genel Öğretim İlkeleri". *Ekev Akademi Dergisi /Sayı 83* (2020): 274- 276.
- Yılmaz, Elif. *Müddesir Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Yorumu*. İzmir: Sonçağ yay., 2024.
- Yılmaz, Mücahit. *Din Eğitimi Açısından Vakıa Suresi'nin Yorumu*. Ankara: Serüven Yayınevi, 2024.
- Yılmaz, Nusrettin. "Andragojik Açıdan Bir Değer Olarak Salih Amel." *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2020).